

Nr 1 2017 • januari - februari

pris 90 kronor

É Romani Glinda

Den romska spegeln

Förintelsens minnesdag
i S:t Jacobs kyrka 2017

Den romska ledaren

Hej alla läsare!

Det är inte lätt att vara tidningsmakare i januari när ingenting händer. Det är därför den här tidningen är lite sen. Vi fick jobba in i mars innan vi fyllt alla sidor.

Åter har vi i É Romani Glinda manifesterat den 27 januari i S:t Jacobs kyrka i Stockholm. Det är en dag som får allt större betydelse och som manifesteras på allt fler plaster, även här i Sverige, tillsammans med romerna. Även romer mördades under Förintelsen, även om antalet varierar kraftigt från en halv miljon till en och halv miljon. Det är viktigt att kunskapen om Hitlers påbud om att två folk måste bort kommer fram.

Folkoperans initiativ att ta med sig romer ifrån gatan i föreställningen Förklädd gud, en föreställning om hur den grekiske guden Apollon straffas och tvingas leva bland människorna på jorden i ett år. Folkoperan sätter på detta sätt ljus och fokus på dessa utsatta människors liv och lidande. Kanske är någon av de den förklädde guden. Den romska gästfriheten har som grund att om någon knackar på dörren och ber om lite mat måste man släppa in vederbörande. Han eller hon kan ju vara någon särskild, någon viktig eller mycket stor människa, förklädd som tiggare.

Nu har Socialdemokraterna åter väckt liv i tiggerifrågan. Man vill göra det enklare att avhysa de som olagligt bor på privat mark och man vill samtidigt förbjuda insamlandet av pengar i kollektivtrafiken och kommersiella ytor. Vilken tur att de fortfarande får vara på gator och torg. Avsaknaden av förslag till hur dessa människor ska kunna få det bättre är tydlig.

Finns det en koppling mellan den grava korruption som undergräver all politisk tilltro i Rumänien och det utanförskap romerna tvingats in i sedan århundrande. Vi har sett

hundratusentals människor demonstrera mot den allmänna korruptionen. Kommer det att leda till att högt uppsatta politiker som borgmästare och andra bidragstagare av medel ämnade för romer att dra öronen åt sig och inte sno pengarna. Kan det leda till ett bättre liv för dessa som människor lever i marginalen?

Med detta sagt, det finns andra aspekter på dessa fattiga och desperata människors försök att tigga pengar som inte alls är av godo. Det finns de som är så aggressiva att folk handlar hellre i en annan affär. Varför de har blivit så desperata är inte så svårt att förstå, men det försämrar deras möjligheter och försämrar bilden av hela gruppen.

Men ärligt sagt. Hur svårt kan det vara att se till att alla dessa fattiga romer får det bättre? Är det inte bara viljan som saknas, alltså en vilja rakt igenom alla led. Kan vi i Sverige ta emot några hundra tusen flyktingar kan vi också ta hand om några tusen EU-medborgare som också behöver vårt stöd.

Det är roligt med alla program som nu dyker upp på TV med romska teman. Nu senast var det Eleonore Frankemo som i tre avsnitt delar med sig av sitt liv som resande i Sverige. Enn annan kvinna är den unga och begåvade Virginia Andrasz som nu leder den fjärde säsongen av det romska barnprogrammet Tjena Chavale. Inspelning av de 40 nya femminutersprogrammen pågår för fullt. Programmet Världen är din med programledaren Agnes Lakatos gick förra året. Och fler finns det.

Nu är det bara till att börja vänta på vårens intåg. I skrivande stund är det plusgrader som råder och isgatorna gråter.

Håll ut vänner!

Fred och Bengt

É Romani Glinda

Egnahemsvägen 58
141 37 Huddinge

Telefon:

+46 (0)8-779 40 31
+46 (0)70-712 39 91

E-mail: info@romaniglinda.se

Webadress: www.romaniglinda.se

Postgiro: 19 54 82-5

Ansvarig utgivare

och chefredaktör: Fred Taikon

Redaktion:

Rosario Ali Taikon, Bengt O Björklund,
Veronika Portik, Mia Taikon och Gertrude Nilsson Björklund

Tipsa oss

Vi tar gärna emot material till tidningen, samt tips om olika evenemang på samtliga romanédialekter, antingen via vanlig post eller via e-posten: mia@romaniglinda.se

Vår bidragsgivare

Statens Kulturråd

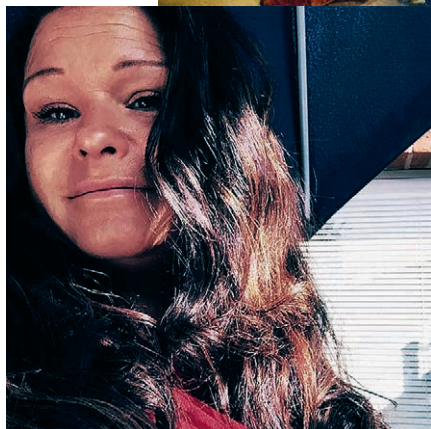
Tryck: Carlshamns tryckeri

ISSN 1651-3258

Missa inte!

18 Katitzi
som teater i
Sundsvall.

22 Eleonor Frankemo i
en ny teveserie.

6 Förintelsens minnesdag
manifesterades bl.a i S:t Jacobs
kyrka i Stockholm.

**23 Ann-
Margarethe
Livh** berättar
om vad som är
på gång.

I detta nummer kan du läsa om

DEBATT

4 Christer Mattsson skriver
om fördomar och Förintelsen.

ÉRG TAR EN LATTE MED

5 Christer Mattsson, läraren
och pedagogen som nu arbetar på
Segerstedtstitutet.

FÖRINTELSENS MINNESDAG

6 I år hölls minnesdagen på
många platser runt om i Sverige.

TJENA CHVALE

15 Virginia Andrasz är inne på
fjärde säsongen av sitt barnpro-
gram i Barnkanalen.

ROMSK SAMRÅDSGRUPP

17 Stockholm har nu en romsk
samrådsgrupp.

KATITZI SOM TEATER

18 I Sundsvall sätter Teater
Västernorrland upp Katitzi.

BAKRO

19 Bakro funderar på bidrag.

FRUKOSTMÖTE

20 frukostmöte med UHR.
Sverige behöver ett sammanhäng-
ande utbildningssystem för natio-
nella minoriteter i högre utbildning

ELEONOR FRANKEMO

22 En ny teveserie med Eleonor
sänds på SVT 1.

VAD HÄNDER I STOCKHOLM?

22 Ann-Margarethe Livh berät-
tar mera.

HANINGE KOMMUN

24 Haninge är utvecklingskom-
mun. Vad betyder det? Gregory
Dufunia Kwiek svarar och berättar.

MALMÖREDAKTION

26 Om Förintelsens minnesdag
och annat skriver de skånska skri-
benterna..

BÖCKER

30 Två nya böcker är på gång
från ÉRG förlag. En ny Pettsonbok
och Askungen i Rinkeby på romska

FÖRKLÄDD GUD

30 Folkoperan sätter upp
Förlädd gud med EU-migranter på
scenen. Bedövande vacker musik
av Lars-Erik Larsson till Hjalmar
Gullbergs dikter.

Fördomar och Förintelsen

Det är sant att historien inte upprepar sig men däremot reproducerar den sig självt. Det som händer idag är beroende av vilka slutsatser vi dragit av det som vi, för närvarande, tycker var viktigt från det förflutna. Naturligtvis är det alltid beroende av olika faktiska omständigheter i vår egen samtid.

Förra året besökte 41 000 svenskar muséet och minnesplatsen Auschwitz-Birkenau.

Det är en mångfaldig ökning om vi blickar 20 år tillbaka. Om denna siffra står sig och vi antar att merparten av besökarna är skolelever som är där på studieresa och vi håller det för sannolikt att man bara åker dit en gång under sin skoltid, då kommer långt över en fjärdedel av Sveriges elever ha besök den platsen. Det är viktigt och angeläget på många sätt men jag är inte helt säker på att det finns en gemensam bild i samhället varför det är viktigt.

Jag har besökt platsen många gånger under många år. På väg från avlastningsrampen i riktning mot minnesmonumentet inne i Birkenau passerar man lägersektion BIIE på sin högra sida. Den delen av lägret innehöll det så kallade "zigenska familjelägret" där de internerade romerna hölls fångar tills de mördades den andra augusti 1944. När jag passerar platsen på vintern är det sällan fotspår i snön och på sommaren växer gräset högt och förblir otrampat. Det brukar bråkas om romer skall räknas till Förintelsens offer eller om man skall tala om folkmordet på romer under andra världskriget. Lärdomarna från historien sitter alltid i detaljerna. SS ansvarade för både Förintelsen och alla olika former av läger. Den enhet inom SS som var huvudansvarig för Förintelsen var RSHA (Rikssäkerhetshuvudkontoret) som i sin tur var uppdelad i ett antal underavdelningar. Avdelning fyra ansvarade för rikets säk-

erhet och det var den avdelningen som ansvarade för deportationen av judarna till lägren. Judarna betraktades som ett hot mot det nazistiska rikets säkerhet. Avdelning fem ansvarade för kriminalpolisen (sedan 1936 hade polisväsendet uppgått i SS) och var ansvariga för upprätthållandet av allmän lag och ordning. Avdelning fem var de som ansvarade för deportationen av romer, då romerna ansågs utgöra ett socialt och polisiärt problem. Judarna tvingades betala sina "biljetter" själva och romernas deportation delfinansierades av kommunala socialförvaltningar. Det nazisterna gjorde saknar historiska referenser i mordiskhet och i omfattning. Men i båda fallen byggde de sin politik mot romer och judar utifrån sekelgamla föreställningar och nidsbilder av dessa två förföljda och stigmatiserade grupper. Båda grupperna har det talats om som att de inte tillhör nationerna i Europa och att de aldrig är lojala mot dessa nationer utan bara mot den egna gruppen. Medan judarna har uppfattats som en grupp som försöker underminera de länder de bor i genom konspirationer har motsvarande påstått om romer fast utifrån att de som har sociala problem underminerar lag och ordning. Det är ingen slump att romer och judar hamnade i varsin avdelning inom SS, baserade på uråldriga fördomar. I slutändan

ledde dessa olika underavdelningar till samma läger och död för båda grupper. Det avgörande var inte vilken avdelning som skickade dit dem, hur biljetterna betalades utan att de utsattes för samma folkmord baserat på de fördomar som funnits mot dem långt före Förintelsen och som finns än idag. Idag passerar vi romer på våra gator som om de som sitter där med en kopp i handen är ett socialt problem. Därför är det smärtsamt att besökarna i Birkenau passerar förbi BIIE utan att veta om vad det är för plats de passerar. Ingen människa är ett socialt problem utan sociala problem kan drabba människor, i synnerhet när rasismen och ojämlikheten är utbredd. Jag hoppas att besökarna i Birkenau i framtiden kommer gå in i området BIIE och lära sig om hur antiziganism gjorde romer till Förintelsens offer och hur samma antiziganism styr våra blickar idag när vi undersöker orsaken till varför fattiga romer håller en kopp i handen utanför köpcentret.

Christer Mattsson

Christer Mattsson

Christer Mattsson har varit lärare, enhetschef och projektledare för Toleransprojektet. Under några år diskuterade han rasism, homofobi och intolerans med sina elever innan man avslutade med en resa till förintelsläger i Polen.

Idag är Christer Mattsson utvecklingsledare och tf föreståndare på Segerstedtinstitutet i Göteborg.

Christer Mattsson har även samarbetat med Forum för levande historia och É Romani Glinda.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Berätta lite om dina föräldrar

Jag kommer från arbetarklassbakgrund i Göteborg. Min mamma Monica arbetade på Skandia från hon var 15 tills pension ett halvt sekel senare. Pappa Janne var industriarbetare och arbetade mycket fackligt.

Berätta om din skolgång

Jag var lite av duktiga pojken längst fram. Jag fick alltid höra hemma att det var mitt eget ansvar att ta tillvara på de möjligheter som skolan gav och som mina föräldrar inte fick på sin tid.

Berätta om när du först anade och fick veta om ditt romska påbrå.

Det är svårt att veta vad jag minns från vilken tidpunkt. Vi talade om oss själva, mamma och jag, som "Taikons" inte i betydelsen att vi skulle tillhöra den familjen och inte heller som något nedsättande utan som något vi var. I synnerhet vårt hår blev en ständig källa till att diskutera vårt ursprung. För den som aldrig behövt tänka över sitt ursprung kan det säkert låta både konstigt och nedlåtande, men för oss var det en ständig närvaro av osäkerhet om vårt ursprung. När morfar låg på sin dödsbädd började han plötsligt tala ett helt främmande språk med mig och tillslut berättade han om sitt ursprung. Han uppgav att han var tattare och dolde sitt ansikte in mot sjukhusväggen av skam när han sade det. Det blev början för mig att undersöka mitt ursprung.

Ditt första arbete.

Det vet jag egentligen inte för det beror ju på vad man menar med arbete. Om man räknar bort lov och helgarbete på SKF får det nog vara 1991 när jag skrev en monolog om rasism och turnerade runt med den.

Din egen familj.

Jag gifte mig ung, 21 år, och blev pappa drygt ett år senare. Idag har Elisabeth och jag två vuxna barn och en sladdis på 12 år.

Hur startade ditt engagemang i Förintelsen?

Det kan jag inte säga att jag vet exakt hur det gick till. Men Förintelsen är någon slags provkarta på alla tänkbara former av hat och hot mot samexistens som går att frambringa och drivna till sin mest extrema konsekvens. Så hur det kunde hända och vad vi kan lära kom att bli starka drivkrafter för mitt intresse som aldrig avtagit.

Hur började resorna med ungdomar till Auschwitz?

Det var i samband med att några av mina första elever i

Allt du inte visste om Christer Mattsson

Vilken bok ligger på nattduksbordet? En trave med vetenskaplig litteratur som behövs till avhandlingen.

Ser du upp till någon? Min fru och min morfar

Vilken film såg du senast? The Wall

Vilken är din favoritmaträtt? Den som jag äter ihop med dem jag älskar.

När var du på semester senast? Jag var med min fru på ishotellet i Jukkasjärvi i början av året.

Gillar du sport? Inte så mycket men jag tycker om att löpträna.

Vilken är din bästa sida? Jag är en väldigt snäll människa.

Har du några dåliga sidor? Flera än det finns sidor i denna tidning.

Toleransprojektet i Kungälv ville åka dit. För mig blev det då en möjlighet att motivera dem att anstränga sig i sina studier och i sin skolgång som helhet.

Vad gör du idag?

Idag arbetar jag på Segerstedtinstitutet vid Göteborgs universitet och sliter med min doktorsavhandling.

Hur ser du på det som händer i Sverige och i Europa idag?

Utvecklingen i västvärlden är mycket alarmerande. I en tid då vi verkligen har goda förutsättningar och stora behov av att arbeta tillsammans som en mänsklighet så har splittrande och rasistiska politiker stora framgångar.

*Dan Shafran och
Julian Buga.*

Förintelsen i Rumänien

I samband med Rumäniens ordförandeskap i IHRA (International Holocaust Remembrance Alliance) arrangerade Rumäniska kulturinstitutet i Stockholm och Rumäniska Ambassaden i Sverige ett evenemang för att uppmärksamma Minnesdagen för Förintelsens offer. Evenemanget gick av stapeln i institutets lokaler på Skeppsbron i Stockholm. Fokus låg som så ofta nästan uteslutande på den judiska Förintelsen.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Programmet inleddes av kulturinstitutets biträdande chef Dan Shafran. Han talade om den utställning som hänger där i dagarna.

– Utställningen handlar om rumäner som med risk för sina egna liv hjälpte judar undra Andra världskriget. Av den israeliska staten fick 105 rumänska medborgare titeln Righteous Among the Nations och medalj för sitt mod.

Rumäniens ny tillsatta ambassadör Julian Buga hälsade alla välkomna. Rumänien är ordförandeland för IHRA fram till i mars i år, ett ordförandeskap som, enligt Julian Buga, man tog till sig med glädje.

– Förintelsen har en speciell relevans för dagens samhälle. Vi i Rumänien måste gå igenom vår tunga historia. Det är vi är skyldiga den yngre generationen,

att hålla lågan brinnande, att vi kämpar mot antisemitismen. IHRA startades av Göran Persson för att bördan att minnas ska bäras av hela världen.

Ana Bărbulescu är forskare vid Elie Wiesel - Nationella Institutet för undersökning av Förintelsen i Rumänien och lektor vid universitetet i Bukarest. Föreläsningen byggde på resultat av en ny nationell undersökning i Rumänien utförd av institutet om Förintelsen, om det rumänska samhällets aktuella inställningar till Förintelsen, om Rumäniens roll i Förintelsen samt om hur Förintelsen är ihågkommen i dagens Rumänien.

– 73 procent av befolkningen har hört talas om Förintelsen. De flesta förknippar Förintelsen med utrotningen av judar i nazistiska läger. Få känner till att även

romer drabbades. Få känner till de rumänska myndigheternas inblandning i Förintelsen i Rumänien.

På frågan om vilka som bar ansvaret för det som skedde i Rumänien under kriget svarade 86 procent att det gjorde nazisterna. 58 procent ansåg att det gjorde regeringen Antonescu. 15 procent tycker att det gjorde Sovjetunionen och fem procent skyller på judarna.

Ana Bărbulescu talade om deportationen av romer till Transnistrien.

– 35 000 romer deporterades och hälften av dem dog under kriget.

Även många judar deporterades till och dog i Transnistrien. Sammanlagt dog cirka 300 000 av Rumäniens judar under kriget. Det dröjde dock till 2004 innan de rumänska regeringen tog till sig och accepterade ansvaret för det som hände under Förintelsen i Rumänien.

– Förintelsen fanns inte alls med i historieböckerna under kommunisttiden, förtydligade Ana Bărbulescu.

Hon talar om de olika modeller som hon menar finns idag för att förklara det skedde under kriget.

– Den första modellen menar att det aldrig skett någon Förintelse. Den andra

att Rumänien var judarnas befriare. Den tredje att det fanns diskriminering, men inga deportationer. Den fjärde att det fanns deportationer till läger för onämnda offer. Den femte hävdar att det fanns deportationer men inte till "Den slutgiltiga lösningen". Och den sista är den sanna beskrivningen om den rumänska Förintelsen, diskrimineringen, pogromerna och deportationerna.

Ana Bărbulescu nämner några tongivande forskare i Rumänien som med flit tonat ner Förintelsens betydelse i den rumänska historien.

– De tenderar att lägga den största skulden på tyskarna och flera av dem påstår att inga judar skickades till några koncentrationsläger.

Hon menar också att fortfarande är det mycket sällan man nämner de civila rumäner som var aktiva i Förintelsen.

– Än idag råder allmän blindhet när det gäller vad som egentligen hände judar och romer under Andra världskriget. När Rumänien gick med i EU och i NATO blev vi tvungna att se på vår historia på ett verkligt sätt. Nu tar man ett större ansvar för det som hände och det är bra.

Ana Bărbulescu berättar att ingen i hennes generation hade hört talas om Förintelsen.

– Jag var 33 år när jag hörde talas om Förintelsen för första gången. Att det fortfarande finns historieböcker som beskriver det som hände på ett helt felaktigt sätt tycker jag är skrämmande. Den vanligaste uppfattningen idag är den modell som säger att judarna deporterades, men inte mot en slutgiltig lösning.

Hon berättar

om vittnesmål som beskriver den rumänska militärens grymheter under kriget. Om ett befäl som sköt en liten pojke gång på gång medan han grät efter sin mördade mor.

– Det är den nya och unga generation av forskare som har börjat lyfta fram Förintelsen på ett riktigt sätt. Deras forskning börjar få fäste på högskolorna. Vi på institutet jobbar aktivt med att få elever och lärare att se den riktiga historien.

Efter kriget lämnade så gott som alla judar landet, cirka 400 000 åkte till Israel, USA och Kanada.

– Idag finns det bara cirka 9 000 judar kvar i landet. Alla är de gamla.

Tid och tålmod är vad som krävs för att det ska hända något med synen på vad som hände, menar Ana Bărbulescu.

– Den nya synen på judarnas öde som börjar få fäste i Rumänien borde spilla

över på alla de romer som fortfarande bor i landet. Men så har inte skett. Inte än i alla fall.

Ana Bărbulescus föreläsning följdes av ett samtal mellan henne och Svante Weyler, ordförande för Svenska kommittén mot antisemitism (SKMA).

Ana Bărbulescu och Svante Weyler.

Några av gästerna på första rad.

27 januari på Raoul Wallenbergs torg

På Raoul Wallenbergs torg i Stockholm hedrades Förintelsens offer med ljusständning och tal. Livia Fränkel och Piotr Zettinger, två av de sista överlevande från Förintelsen, vittnade om det som aldrig får hända igen.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Årets minnestund på Raoul Wallenbergs torg var inte lika kall eller blåsig som den har varit andra år. Det snöade inte heller. Ceremonin inleddes med musik av Sofia Berg-Böhm, sång och Jonas Bleckman på cello och Patrick Bonnet på gitarr. Inledningstalade gjorde Ingrid Lomfors, överintendent vid Forum för levande historia.

– Nu finns det bara en handfull överlevande kvar som kan vittna om Förintelsen. Vi måste göra allt vi kan för att säkerställa att deras minnen ska leva vidare. Vi behöver deras kunskaper för att förstå betydelsen av den civilisation och kultur som gick förlorad, men också för att tolka de tidiga tecknen som kan leda fram till massmord, sade Ingrid Lomfors.

Själv föddes hon 1957 och när hon växte upp var det ingen som talade om Förintelsen.

– Vi levde som om världen låg öppen för oss.

Men som kom 90-talet och det var åter krig i Europa. Högervindarna började blåsa och senare kom den stora massflykten från Syrien. I Sverige brände nynazister ner flyktingförläggningar och Sverigedemokraterna fick luft under vingarna. Förintelseförnekare blev ett nytt ord.

– Det hade vi inte väntat oss. Men det var då som överlevande från Förintelsen gick ut i skolorna och vittnade om vad de varit med och sa ”Vi var där!”

Författaren Göran Rosenberg var nästa talare.

– Förintelsen är fortfarande svår att föreställa sig. Den påminner oss om vad människor som vi är kapabla till.

Han berättade om den stora indignation som rådde i svensk media under trettio-talet när nyheterna om hur judarna behandlades nådde oss.

– Man talade om barbari. När Nürnberglagarna kom förfasade sig

media och kristallnatten fick biskoparna att reagera. Men folk vande sig och skamgränsen flyttades framåt. Vi anpassar oss så lätt. Så är det idag också.

Han talade om alla främlingsfientliga partier som sätter dagordningen i dagens Europa.

Witt Michaj och Jacob Silberstein sjöng och spelade Witts nya sång ”Holocaust”.

Piotr Zettinger överlevde Förintelsen. Han lyckades som barn fly från gettoto i Warszawa med en guide som tog honom och en kusin under hela staden i kloaksystemet. Med sig på podiet hade han Alexandar Djordjevic från nätverket Berätta vidare, ett nätverk av unga människor som vill föra överlevandes berättelser vidare.

– Förintelsen är det största folkmordet i historien. Det får inte ske igen! Samtidigt måste vi komma ihåg att det kunde ske och varför. Vi behöver de personliga vittnesmålen. De berättar om hur helt vanliga människor kunde bli förövare och offer. Nu börjar många av överlevarna att bli gamla. Vi måste lyssna.

Piotr Zettinger berättade om sin flykt från gettoto.

Ingrid Lomfors

Göran Rosenberg

– Jag fick fly utan mina föräldrar och jag viste att jag aldrig skulle få se dem igen.

Piotr Zettinger var fyra år då. Han minns att någon klappade honom på axeln när han lämnade gettot. Han tror det var hans far.

– Jag förstod inte att de vuxna som hjälpte mig riskerade sina liv. Jag gömde mig med falska papper som sa att jag var äldre och arbetsför.

Han bodde på olika ställen, hos polska familjer, hos nunnor och på barnhem. Piotr skulle låtsas vara en katolsk pojke.

Han fick ett nytt namn och fick snabbt lära sig katolska böner och julsånger. Han fick aldrig prata om sin familj. Kort efter krigsslutet hittade hans mamma honom.

– Varför just jag överlevde har jag inget svar på, avslutade Piotr Zettinger.

Livia Fränkel är också en av Förintelsens överlevare.

– Den 27 januari 1945 fick omvärlden veta om de hemskheter som begåtts av nazisterna. Vi deporterades i den första transporten från Ungern i boskapsvagnar och hamnade i Auschwitz-Birkenau. Där

mötte vi Mengele som pekade på oss. Vissa skulle gå till höger, andra till vänster. Mina föräldrar fick gå till vänster, jag och min syster fick gå till höger. Det var sista gången som jag såg mina föräldrar.

Livia och hennes syster fick åka runt till olika läger innan de till slut befriades.

– Vi lever vidare i våra barn, barnbarn och barnbarns barn. Nazisterna misslyckades med att utrota oss. Vi finns kvar i Europa. Men rasismen ökar idag. Därför får vi inte glömma.

Ceremonin avslutades sedvanligt med ljusständning.

Piotr Zettinger och Alexandar Djordjevic.

Livia Fränkel

27 januari i S:t Jacobs kyrka

Sofia Berg-Böhm, sång, Jonas Bleckman på cello, Patrick Bonnet på luta, Jacob Silberstein och Witt Mihaj.

É Romani Glinda, Svenska Kyrkan och Forum för Levande Historia samarrangerade den 27 januari för att hedra Förintelsens offer. I år fick de besök av statsminister Stefan Löfven. Tobias Rawet är en judisk överlevare. Han berättade gripande om vad som hände honom under kriget.

Text: Birgitta Israelsson **Foto:** ÉRG

Rosario Ali Taikon, kvällens presentatör, inleder genom att hälsa alla gäster i den välfyllda kyrkan varmt välkomna.

– Vi är här ikväll för att påminna oss om det fasansfulla som hände, hur mänskligheten kan förstöra sig själv och förgöra varandra.

Det här är en viktig dag, inte bara för att komma ihåg det som skett utan också för att förhindra att det händer igen. Vi bör påminna oss om vad det var som möjliggjorde nazismens framväxt och därmed Förintelsen – och göra jämförelser med det som sker idag.

Fred Taikon från É Romani Glinda är värd för kvällen och betonar hur viktigt det är att kunna hålla den här minnesstunden för 16 året. Sedan övergår han till romska och hälsar de romska vännerna i lokalen varmt välkomna.

– Jag sörjer alla som föll offer för nazi-

tysklands förföljelse. Jag är bedrövad över att den romska Förintelsens fortfarande inte är känd för alla. Jag vill därför berätta för er om det som tynger mig och mitt folk. Först 1982 blev romerna erkända som offer för Förintelsen. Men vi fick ändå inte vara med när 50-årsminnets av Förintelsen uppmärksammades, utan vi fick stå utanför.

I hela Europa sköts, mördades eller deporterades romer till koncentrationslägren. Men romernas Holocaust i de naziöckuperade länderna har förblivit okänd.

Varje dag ser vi romer som sitter på gatorna. De är ättlingar till personerna på bilderna i ÉRG:s utställning om Transnistrien som hänger i kyrkan.

– Men deportationen av romer och judar till Transnistrien nämns inte utan sanningen om det ligger kvar i arkiven. I

Rumänien känner folk inte till att det har hänt. Det finns många händelser som fortfarande är dolda för allmänheten.

Den romska hymnen Gelem gelem framförs på romska av musikerna Witt Mihaj och Jacob Silberstein.

Domprost Hans Ulfvebrand talar om vikten av att leva i frihet, att kunna bo var man vill, gå och komma som man vill, att kunna säga ja och säga nej. Det är viktiga mänskliga rättigheter som vi måste värna och bevara.

– Det är glädjande att få vara värd för den här minnesstunden. Även om ingen kan vara värd i en kyrka för ingen äger den. Att minnas någon är en kärleksgärning. Vi behöver påminna varandra om en grundläggande människosyn, vi är alla någon, inte någonting, vi är outgrundliga, sårbara. Det finns alltid en hemlighet kvar i var och en av oss. Detta behöver vi påminna varandra om dagligen, precis som vi dagligen måste återerövra demokratin. Den är inte given.

Han säger att extremism i alla dess former är otäckt.

– Intolerans och rasism hör inte hemma bland oss människor.

Sofia Berg-Böhm med musiker framför

en vacker sång ”Djupt ned i havet finns en ton. I tonen finns ett fönster.”

Bengt O Björklund, poet, journalist och konstnär, läser en dikt han har skrivit just för denna dag. (Den finns i sin helhet på sidan 31.)

Katarina Kristensson från Forum för Levande Historia är en av de krafter som står bakom den här kvällen.

– Rasism och olika former av intolerans är idag på frammarsch. Vi lever i en tid av rasism, därför är arbetet för allas lika rättigheter extra viktigt. Det är viktigt att minnas Förintelsen och alla de romer, judar, funktionsnedsatta och andra människor som mördades av nazisterna. Det händer än idag, det finns inget vaccin mot rasismen. Minns pogromerna, kristallnatten och hur Förintelsen inleddes. Det började med ord, de till synes skämtsamma kommentarerna, bekräftandet av fördomarna. Skratten – att de man skrattar åt inte tillhör oss. På arbetsplatser, i skolor, på nätet. Fördomar och konspirationsteorier dyker upp och bekräftar skämten. Skämt och fördomar är ofta grunden för hat. Att uttrycka hatfulla åsikter håller nu åter på att bli legitimt.

Sofia Berg-Böhm framför en kärlekssång på jiddish ”Du, du av alla vackra blommor, du, du i alla mina drömmar”.

Tobias Rawet, ett överlevande barn under Förintelsen berättar om sina tidiga minnen från Lodz i Polen.

– Kring den judiska begravningsplatsen löper en mur. Där fanns det sex gropar, nu växer det gräs där. Men då var jorden öppen, groparna var till för att begrava oss efter att vi skjutits mot muren. Gettot skulle tömmas.

Fem år tidigare, när han just fyllt fyra år, drog hans föräldrar honom på en kälke till ett getto. Alla judar skulle flyttas dit, till ett kyffe med mögel, utan värme och vatten och med utedass.

– Tiden i gettot var mycket svår, då vi skulle försöka överleva på minimalt med mat.

Det fanns andra i gettot som hade det värre, som levde i ännu större misär. Där bodde också 400 romer, sedan kom det ännu fler romer dit.

Fred Taikon

Rosario Ali Taikon

– 1942 beslöt nazisterna att alla barn, gamla och sjuka skulle skickas iväg till koncentrationsläger och gaskammare. En av dem var min kusin Joel, fem år.

Mamma gömde mig i utedasset och senare på en mörk vind. Ett falskt dokument gjordes som sa att jag var tio år och då kunde jag användas som arbetskraft. Romerna hade inte samma tur, de skulle alla transporteras iväg för att gasas i gasbilar. 1944 var hela det romska lägret tomt. Vad jag vet överlevde ingen.

I oktober 1944 transporterades familjen till Ravenbrück, det var en hård tid men de lyckades hårda ut tills de befriades av den ryska armén.

– I lägret bodde vi tillsammans med

många romer. Jag hade ett fängnummer som var rött, som visade att jag var politisk fånge fast jag bara var 8 år.

Augusti 1944 skickades alla romer i lägret till gaskammarna.

– Under hela min barndom lärde jag mig att jag var ett villebråd. I Pogromen 1946 misshandlades och mördades många judar i den stad jag då bodde i. Jag misshandlades också ibland, bara för att jag var jude.

1948 tog sig familjen till Sverige och blev svenska medborgare.

Witt Mihaj framför en sång han skrivit om den romska förintelsen.

Monika Hirsh har i sin bok ”Det tysta arvet” intervjuat romer om deras upple-

Hans Ulfvebrand

Bengt O Björklund

Nästan hela min släkt dog. Tänk, från början, Hitler, en galning, en målare som man skrattade åt. Men man skulle ha tagit honom på allvar och det kan hända igen.

Sofia Berg-Böhm tackar för att hon har fått vara med om denna vackra manifestation som påminner om vikten av att minnas.

– Vi ska spela en sång som skrevs i ett getto under kriget av en man som förlorade sin hustru. Det heter Frühling och handlar om att få tillbaka sin älskade.

velser under Förintelsen. Hon läser ett stycke ur boken.

”Vintern 1941, flickan Rosaria är tio år gammal och ensam med sina två yngre systrar. Föräldrarna är fängslade. Hon gick lång väg varje dag i tre år för att dansa och sjunga för soldaterna för att få pengar till mat. Sabina var fyra år när hon skickades till Buchenwald. Jag minns allt! Säg inte att ni är hungriga, då dödar de er. Det var inte många barn som överlevde, men jag lyckades.

En pojke minns från tre års ålder, när många tvingades gå till en stor kyrka, sedan skulle de transporteras vidare. Jag såg att det rann blod från människor. Jag såg en död kvinna, barnen låg ovanpå henne. Det var hemskt.”

– Jag har mött och intervjuat överlevande och deras barn och barnbarn. Jag är själv judinna, det har betytt mycket för våra möten. Vi delar en erfarenhet. Men folk har frågat mig varför jag intervjuar romer, jag som är judinna? Men alla ni romer som jag har samtalat med har tyckt att det är helt naturligt att jag suttit hemma hos er och spelat in våra samtal. Vi har mycket gemensamt från tiden före, under och efter kriget.

Masio Kwieck föddes 1944 i Warszawa. Han är med i boken. Han föddes mitt under slutstriderna för att befria staden och han hade fyra äldre syskon. Masio berättar om vad som hände hans far.

– Min far och hans bror togs till fånga under Warszawaupproret och fördes bort. Mamma letade hela tiden efter dem. När jag föddes pågick kriget fortfarande, men

40 dagar senare, 17 januari 1945 befriades Warszawa. Romer var mycket utsatta, de kunde inte gömma sig. Ryssarna räddade dem.

Sommaren 1945 kom en ung man tillbaka.

– Det var pappas kusin Mihajl som var några år yngre än pappa. Han gick till mormor och berättade om sina upplevelser i lägret. Han låg på sjuklägret och hörde en natt hur någon skrek på romska. Han gick upp för att se vem det var. Det var hans kusin, min far. Efter några dagar dog min pappa.

Några dagar senare befriades lägret av amerikanerna.

– Lägret var en del av Buchenwald där fångarna tillverkade raketer i en underjordisk fabrik i staden Dora. Mihajl berättade när han kom hem att min pappa var död. Jag har aldrig träffat min pappa.

Rosario Ali Taikon och Stefan Löfvén.

Monica Hirsh

Masio Kwieck

27 Januari i Helsingborg

Under minnestunden i Helsingborg som arrangerats av Judiska Församlingen i Nordvästra Skåne talade bland andra Stefan Kuchicov. Evenemanget gick av stapeln i konsertsalen i Dunkers kulturhus.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Kuchicov

Ett hundratal personer samlades i konsertsalen på Dunkers kulturhus i Helsingborg. Jussi Tyger, ordförande Judiska Församlingen i Nordvästra Skåne hälsade alla välkomna. Kvällens första talare var Stefan Kuchicov. Han höll tal om romernas Förintelse och situationen idag.

– Ett år innan befrielsen förintades 2897 romer. Män, kvinnor, äldre och barn mördades i gaskamrarna i det så kallade Zigenarlägret den 2 augusti 1944 i Auschwitz-Birkenau. Detta var nazisternas försök till den slutliga lösningen av den romska frågan. Syftet var att förrinta hela den romska befolkningen.

Stefan Kuchicov berättar att de nya raslagarna från 1935 drabbade även romerna.

– De förbjöds att gifta sig med så kallade ariska tyskar och fråntogs sina rättigheter som medborgare. Tyska rasforskare hade kommit fram till att romer var ”av naturen socialt mindervärdiga”.

När kriget var igång 1939 blev även romerna offer för nazisternas brutala och systematiska övergrepp som innebar registreringar, arresteringar, interneringsläger, medicinska experiment och deportationer.

– Romer från ockuperade länder samlades ihop och skickades vidare till andra länder där de hamnade i stora getton och koncentrationsläger. Många romer dog i lägren, men de flesta romska offren sköts utan att deporteras. Romerna dödades vid sina lägerplatser, i skogarna, på vägarna och utanför byar utan att bli registrerade. Därför varierar uppgifterna kraftigt om hur många romer som dödades under kriget.

Stefan Kuchicov menar att det som hände romerna under Förintelsen är fortfarande okänt för väldigt många i vårt samhälle och många känner inte till att även romerna drabbades och dödades

under andra världskriget. Under de senaste åren har romska organisationer och aktivister satt fokus på frågan och folk börjar förstå att mellan en halv till 1 miljon romer mördades under andra världskriget.

– Efter kriget fick romerna inte någon hjälp och många romer fick stanna kvar i interneringsläger. Gränserna var stängda och i Sverige var det inreseförbud för romer fram till 1954. Romerna fick inte heller någon ersättning för lidande eller stulen egendom.

Stefan Kuchicov talade om antiziganismen i Europa som ökar idag.

– Romer drabbas fortfarande och utsätts för kränkningar, förföljelser, diskriminering och i vissa länder dödas de.

Det finns idag mellan 10-12 miljoner romer i Europa där de flesta lever under mycket dåliga förhållanden. De saknar bostad, arbete, utbildning och de rättigheter som andra människor ser som självklara.

– Vi ser idag hur romer fortfarande tvingas flytta och lämna sina barn och

familjer för att kunna komma till andra länder. Den enda möjligheten de har är att tigga för att kunna få ihop lite pengar att försörja sina familjer med. Detta ska inte vara acceptabelt i Europa idag. Romer i Europa och i världen betraktas fortfarande som tredje klassens medborgare. EU måste ta sitt ansvar och se till att romer har tillgång till bostad, utbildning, arbete och hälsovård. Det är grundläggande mänskliga rättigheter som vi alla har rätt till. Men som romerna fortfarande saknar.

Kuchicov avslutade med att förklara varför den 27 januari är en viktig dag.

– Vi uppmärksammar och högtidlighåller minnesdagen av Förintelsen så att våra barn och barnbarn aldrig glömmer vad som hände. Vi får aldrig låta onskan ta makten och aldrig någonsin låta det hända igen.

För musik och sång stod Glenn Bengtsson, piano, Holger Petersen, fiol och Ann-Sofie Rathsmann Söderström, sång.

Den gripande filmen Vägen, Valet och Kärleken om Emerich Roths liv visades.

Kristina Grapenholm, Alice Bah Kuhnke, Michael Ben-Menachem, Niclas Sennerteg, Michel Jakowicz och Emil Bagarowicz.

26 och 27 januari i Göteborg

I göteborg hölls minneshögtid för Förintelsens och rasismens offer i Domkyrkan den 26 januari och Samling för demokrati i Göteborgs Universitet den 27 januari.

Text: Ingrid Schiöler **Foto:** Andréa Selvén

I Göteborg hölls en minneshögtid för att hedra Förintelsens offer på kvällen den 26 januari i Domkyrkan. Ceremonin hade arrangerats av Trajasko Drom, Svenska kyrkan, Judiska Församlingen och Göteborgs stad. Det hade samlats mycket folk till denna minnesstund varav många var barn eller barnbarn till romer som överlevt Förintelsen.

Domprosten Karin Burstrand inledde kvällen med att utlysa en tyst minut för Förintelsens och rasismens offer och därefter följde tal av Biskop Per Eckerdal.

Kvällens huvudtalare var Kultur- och demokratiminister minister Alice Bah Kuhnke som pratade under rubriken Ett outtröttligt ljus – om den fortsatta kampen mot mörkrets krafter. Hon betonade vikten av vårt gemensamma ansvar för framtiden i synnerhet nu när all mer främlingsfientliga röster gör sig hörda.

Kvällens talare var många och mellan dem spelades musik bl.a. med tema ur filmen "Schindlers list"

Michael Ben-Menachem berättade om hur han som pojke i Österrike upplevt nazisternas förföljelse av judarna och hur han lyckats överleva. Att han bestämde sig att sprida kunskapen om Förintelsen vidare och att det i synnerhet nu är viktigt att aldrig glömma då det snart inte finns några överlevande kvar i livet som kan berätta.

En annan överlevande, Teodor Mutto, stod också på programmet, men hade blivit förkyld. I stället framträdde två släktingar till honom, Michel Jakowicz och Emil Bagarowicz, som båda läste var sitt avsnitt ur boken "Det tysta arvet", en bok där journalist Monica Hirsch intervjuat romer om sina upplevelser under Förintelsen. En av berättelserna var Teodor Muttos. Den andra var Rozalia

Milansons som dessutom själv var med under ceremonin.

Den andra minneshögtiden hölls den 27 januari i Universitetets aula för inbjudna gäster. Detta var ett arrangemang under temat Samling för demokrati, anordnat av Länsstyrelsen i Västra Götaland och riksdagspartierna i Göteborg, i samarbete med Göteborgs universitet, Göteborgs Stad och Judiska församlingen.

Inför dagen ställde Vänsterpartiet in sitt deltagande med hänvisning till Sverigedemokraternas deltagande. Man ordnade i stället en ljusmanifestation på Järntorget. Det skrevs också ett debattinlägg i tidningen GP, undertecknat av 44 personer med judisk bakgrund att de av samma anledning bestämt sig för att bojkotta samlingen: "Det är av hänsyn till våra döda släktingar, för våra kommande generationer och för allas lika värde".

Kulturministern Alice Bah Kuhnke var även denna dag huvudtalare. Förutom flera olika talare framträdde det romska bandet Svarta Safirer med flera olika musikstycken bland andra Auschwitz svarta ros som Nuri Selim skrivit i samband med en filminspelning vid koncen-

Tjena Chavale!!

Vad ska vi göra idag, frågar Virginia Andrasz barnen i varje avsnitt av Tjena Chavale, ett barnprogram som går på Barnkanalen sedan några år tillbaka. Men Virginia är inte bara programledare, det är också hon som redigerar inspelningarna till färdiga femminutersprogrammen.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Virginia Andrasz är en ung romsk kvinna, charmig och vacker. Vi träffade henne på Centralstationen i Stockholm för en kvick intervju.

Virginia jobbar numera på produktionsbolaget Massa media som redigerare och ansvarig för Tjena Chavale, serien med de romska barnen, en serie som nu är inne på sin fjärde säsong.

– Jo, jag programleder, redigerar och inslagsproducerar, säger Virginia med ett sort leende. Det är barnprogram för Barnkanalen.

Bakom sig har hon tre terminer på Medieinstitutet och arbete på SVT.

– Tjena Chavale är mitt program och vi talar både romska och svenska och romska.

Första avsnittet gick 2014.

Under förra säsongen handlade det bland annat om två flickor som utmanade Virginia på olika barnaktiviteter.

– Och sedan utmanade jag de på lite mer vuxengrejer. De utmanade till mig med hopp- rep och rockring, medan jag tog dem till en bilprovning och utmanade de på städning. I den nya säsongen träffar Virginia åtta olika romska barn.

– Varje barn får fem avsnitt. Det blir alltså 40 avsnitt. Den största säsongen hittills. Nu ska det handla om de romska

barnens rum, kvarter och den stad de bor i eller nära. Varje barn ska presentera sin omgivning för mig och jag kommer att träffa romska barn från alla grupper i hela Sverige.

Nytt för den säsongen är att man även spelar in avsnitt under vintern.

– Ja nu får vi med olika vinteraktiviteter också.

Det romska språket spelar en viktig roll i programmen.

– Vi vill lyfta och synliggöra de romska dialekterna för barnen.

Varje femminutersinslag i Barnkanalen kräver nästan tre dagars arbete. Virginia åker runt till de olika barnens hem med en filmfotograf och sedan redigerar hon avsnitten.

Det första inslaget i årets säsong spelades in i Stockholm.

– Där träffade jag Jasmin, 11 år, i Skarpnäck där hon bor. Hon

Virginia Andrasz

Diskriminering inom arbetslivet

Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering i arbetslivet. Skyddet mot diskriminering gäller i alla situationer som har samband med arbetet och även sådant som händer utanför arbetet om det har ett samband med arbetet. Skyddet mot diskriminering gäller oavsett om du är anställd, frågar om eller söker ett arbete, söker eller gör praktik, eller är inhyrd eller lånas in för att arbeta.

Det är arbetsgivaren som ytterst har ansvar för att ingen diskrimineras på arbetsplatsen.

Ett av DO:s prioriterade områden är att verka för lika rättigheter och möjligheter och motverka diskriminering i samband med rekrytering.

Frågor om diskriminering?

Ring till DO på telefonnummer 08-120 20 700.

Telefonupplysningen har följande öppettider:

- Måndagar 13.00-15.00
- Onsdagar 9.30-11.30
- Fredagar 9.30-11.30
- Helgdagar och klämdagar stängt

Det går också bra att mejla till DO på adressen do@do.se.

Mer information hittar du på www.do.se.

En grupp på G

Som en del i att Stockholms stad blivit utvecklingskommun ville man från stadens sida ge romerna mer inflytande och bjöd in till en romsk samrådsgrupp. I första vändan gick det inte bra, så man förlängde tiden och gjorde om. Nu finns det en romsk samrådsgrupp på plats. Vi ställde några frågor till Heidi Pikkarainen på kansliet för mänskliga rättigheter om hur det går.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Ni fick ju göra om nomineringsförfarandet. Varför?

– Dels behövde vi förlänga tiden och nu var det de romska föreningarna i stockholm som skulle nominera till rådet. Det var en annan ingång som ledningen ville ha.

Hur gjorde ni då?

– Vi skickade en fråga till cirka fjorton föreningar i Stockholm med förfrågan om de hade möjlighet att nominera folk till en samrådsgrupp som skulle knytas till romsk inkludering.

Hur blev det? Hur många sitter med i samrådsgruppen?

– Det är sju personer som sitter med i samrådsgruppen, fyra kvinnor och tre män.

Fick ni med er alla romska föreningar i Stockholm?

– Det var några föreningar som inte hörde av sig under den här processen. Det var ju frivilligt. Vi fick dessutom kontakt med en förening som vi inte hade tillskrivit, men som hörde av sig.

Hur ser gruppurvalet ut?

– Alla grupper som finns i Sthlm stad är inte representerade. Därför kommer vi att fånga upp fler grupper på annat sätt. Samrådsgruppen är ett sätt för staden att fånga upp vad som ska göras och hur det ska göras och det görs på en strategisk nivå. Möten med andra grupper kommer att genomföras under året under andra former.

Krävdes det några förkunskaper för att komma med i samrådsgruppen?

– Nej, vi kan ju inte validera den typen av kunskaper. Det viktigaste var att medlemmarna i samrådsgruppen representerar sin förening och har kunskap om den romska frågan. Vi gör inga sådana tester, det är inget anställningsförfarande för att

komma in i det här. Min bild är att de är oerhört kompetenta och har en mängd insikter som är värdefulla för stadens möjligheter att identifiera hinder och hur hinder kan undanröjas.

Har ni haft ett första möte?

– Ja det har vi haft. Ett första konstituerande möte där vi presenterade oss för varandra. Under nästa möte talade vi om samrådsgruppens roll och placering på stadsledningskansliet. Vi har också ägnat en hel dag åt att diskutera vad som ska göras, vilka utvecklingsområden för stadens arbete som finns och vi har diskuterat samrådsgruppens roll. Det utvecklingsarbetet kommer vi att fortsätta med. Det viktigaste är att diskutera vad som kan göras och där har vi kommit ganska långt med hur staden ska stärka detta arbete. Det här arbetet startar inte från ett nolläge. Det är därför jag säger att samrådsgruppen är så bra. Den har mycket kompetens som betyder mycket för stadens möjligheter att göra någonting bra här.

Vad har det kommit för förslag?

– Det har kommit konkreta förslag om hur man ska jobba med kulturella rättigheter, med rätten till arbete, rätten till en utbildning och rätten till social omvårdnad och frågor som handlar om att ingen ska diskrimineras på bostadsmarknaden.

Hur ofta träffas ni?

– Vi kommer att träffas minst en gång per månad

Känns det som om ni är på rätt spår?

Ja det tycker jag.

Hur fungerar det romska inflytandet i stadshuset?

– Rent konkret handlar det om att vi kommer överens om en dagordning. Det som framkommer i samråden ska få

effekt för hur staden gör på en övergripande nivå. På stadsledningskontoret arbetar vi med en plan om hur staden kan nå uppsatta mål. Samrådsgruppen är ju inte en del av det operativa arbetet. Den ska formulera det strategiska arbetet och hur det ska bedrivas.

Inom vilka områden kan rådet komma med förslag?

– Inom alla områden, det finns ingen begränsning

Hur ser gången ut från förslag till det att tjänstemännen börjar arbeta med frågan?

– Samrådsgruppens roll i det här läget är ju att tillsammans med stadsledningskontoret och berörda förvaltningar ta fram en strategi. Då kan man bestämma sig för det som ska göras inom de olika områdena. Den här strategin ska sedan beslutas av politiken. Det vi gör är att vi kan ta fram förslag.

Har Stockholms stad för avsikt att behålla samrådsgruppen när projektiden löpt ut?

– Det återstår att se. Gruppen är ju tillsatt som ett led i att staden har utsetts till utvecklingskommun, sedan hur fortsättningen ska se ut och hur arbetet ska bedrivas framöver får vi se, men det ska ju bedrivas ett långsiktigt arbete. Vad samrådsgruppens roll blir efter att strategin är klar och när den har implementerats återstår ju att se. Sedan kan det ju tillkomma nya former för samråd, det kan ju göras på andra sätt.

Genom Katitzis ögon

När Katitzi kommer in på scen – gestaltad genialiskt av Paloma Winneth – förstår vi snabbt att vi ska få vara med om något märkvärdigt, känsligt och mycket viktigt. Många av oss har med oss tv-dramatiseringen och böckerna av Katarina Taikon om flickan Katitzi. Berättelser som både är ömma och smärtsamma. Taikons nedslag i den tidens samtid visade stolthet i samma utsträckning som den väcker frågor om den tid vi nu lever i.

Text: Erik Sandberg **Foto:** Teater Västernorrland

När Teater Västernorrland sätter upp barn- och familjeföreställningen Katitzi följer den samma tradition. Med dagens mått mätt är det tydligt att Taikons nedslag för 40 år sedan också är vår tids utmaningar.

Vi som ser pjäsen får låna Katitzis värld för några timmar. Den värld som innehåller barnets från början sorglösa inställning till livet och hennes möte med en omvärld som inte säger välkommen, ta för dig, du är en oss – utan istället möter barnet med fördomar, alternativa fakta och ren okunskap – eller kanske mer sant; ointresse.

Pjäsen är en varm föreställning. Den ställer allvarliga frågor till oss om ser, men den visar också upp den ömma kärleken i en familj – givetvis är undantaget

den kärva styvmodern som istället visar prov på hur hennes brustna drömmar kan riktas mot barnens oskuldsfulla syn på livet.

När vi lämnar salongen är känslorna

många. Hopp blandas med hopplöshet, glädje med ilska, framtidstro med känslan av att tiden stått stilla. På vägen ut ur salongen vill mitt barn krama om Katitzi för att hon tycker om henne. Själv vill jag också krama henne som om för att säga att allt kommer att bli bra. Jag avstår då jag också inser att det inte är något jag kan lova. Det vore att ljuga. Vår nutid och framtid ter sig alltför osäker för att kunna säga något sådant.

Teater Västernorrland har satt upp en magnifik föreställning av Katitzi. En föreställning värd en större publik.

Paloma Winneths tolkning är fantastisk, men det är en föreställning där alla skådespelare bidrar till helheten på ett vackert utmejslat sätt. Gisela Nilsson gör flera roller särskilt i rollen som Katitzi äldre

släkting är hon avgörande. Hennes svar på Katitzis frågor bär både hoppets och svärtans färger.

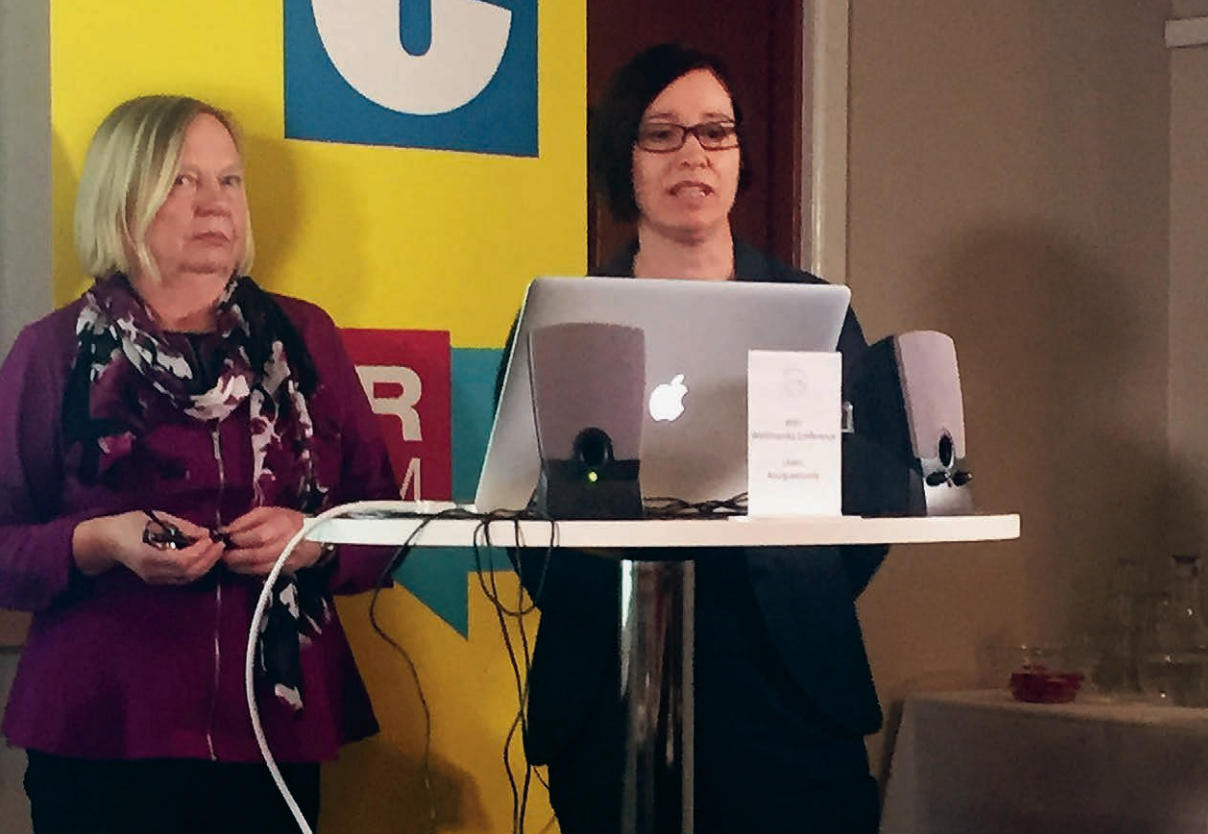
Det är en rakryggad, stolt och viktig berättelse Teater Västernorrland satt

upp. Se den, se den igen, men inspireras också till att göra något utanför teatersalongen. Den uppmaningen är en naturlig konsekvens efter att ha sett Katitzi.

Bakro

En originalserie av Ulf Lundkvist och Bengt O Björklund.

Tuula Kuosmanen
och Annika Ghafoori

Brist på behöriga lärare

Det utbildas för få lärare i nationella minoritetsspråk. Därför behöver Sverige ett sammanhängande utbildningssystem för nationella minoriteter inom högre utbildning, detta kan man utläsa i Universitets- och högskolerådets, UHR:s nya statistikrapport "Nationella minoritetsutbildningar 2014–2016".

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

För att sjösätta den nya rapporten anordnades ett frukostmöte på Holländargatan i Stockholm den 14 februari. Inledningstalade gjorde avdelningschef Tuula Kuosmanen från UHR.

– Vårt arbete är att bland annat att ge stöd i samband med utbildning eller praktik. Vi bedömer även utländsk examen. Det är väl den del som växer mest nu med alla flyktingar.

Annika Ghafoori från UHR talade om de fem nationella minoriteterna.

– Den största gruppen är sverigefinnarerna och den minsta är den judiska. Romerna ligger på andra plats. De ska vi stimulera till högre utbildningar, något som även gäller de andra grupperna.

Rapporten, som ger en samlad bild över utbildningsutbudet på nationella minoritetsspråk i Sverige, visar att det är

långt kvar till en komplett utbildningskedja för de nationella minoritetsspråken och en fullständig efterlevnad av minoritetspolitikerna.

Samma bild bekräftas av Länsstyrelsens, Sametingets och Europarådets uppföljning av hur Sverige efterlever minoritetspolitikerna.

Eva Holmestig, kommunikatör på UHR talade om de fem nationella minoriteternas olika språk.

– Vi vill levandegöra dessa minoritetsspråk och därför har vi gjort olika kortfilmer under temat #hjärtsspråk. Vi har börjat med sydsamiska, lulesamiska och nordsamiska. Vi har precis gjort klart en på meänkieli som vi ska visa er nu.

Filmen handlar om en ung man och far som passionerat berättar om hur han fann sitt språk.

Man planerar att göra filmer på tre av

de romska dialekterna.

Nu var det dags för Carina Hellgren att berätta om rapporten.

– I rapporten kan man se hur många som har sökt, hur många som blev antagna, hur många reservplatser det blev och om utbildningarna var ordinarie eller tillfälliga.

Hon berättade att det var svårt att få sökande till ämneslärarutbildningarna. Detta leder bland annat till brist på behöriga lärare i nationella minoritetsspråk inom grund- och gymnasieskola.

– De finska ämneslärarutbildningarna till exempel söks av finska medborgare, vilket betyder att kompetensen inte stannar i Sverige. Intresset för jiddisch är inte stort. Vi tror det är större på hebreiska. Judaistikutbildningarna däremot är betydligt populärare.

Hon berättar att det finns många utbildningar på de tre samiska språken.

– Här är det distansutbildning som gäller eftersom samerna är så utspridda och man vill nå alla.

På meänkieli finns det bara två kurser på distans och på romska endast en som går på Södertörns högskola.

– De har ett regeringsuppdrag som

bland annat går ut på att utbilda brobyggare.

Slutligen var det dags för frågor. Under den stunden fick de samlade veta att könsfördelningen på de olika kurserna var jämn utom på meänkieli och romska där de flesta sökande var kvinnor och de flesta var unga.

Carina menar att deras kunskaper om de fem nationella minoriteterna måste stärkas.

– Vi behöver inhämta kunskap från de unga i de nationella minoriteterna. Vi ska också se över möjligheterna att kunna studera minoritetsspråk på gymnasiet.

Rapporten finns på www.uhr.se

Carina Hellgren och Eva Holmestig.

Just nu söker Konsument- och medborgarservice

Enhetschef och utvecklingsledare till romskt informations- och kunskapscenter

Vill du vara med och bygga upp Göteborgs romska informations- och kunskapscenter?

Vi söker nu både en enhetschef och en utvecklingsledare som ska arbeta tillsammans med det uppdraget.

Syftet är att skapa ett center som bidrar till att den romska minoriteten ges likvärdiga möjligheter i livet som den icke-romska befolkningen. Det är viktigt att öka kunskap och kompetens om romers situation bland annat inom offentlig förvaltning och att öka förtroendet dem emellan. Verksamheten syftar också till att öka förtroendet mellan den romska minoriteten och majoritetssamhället.

Välkommen med din ansökan senast den 12 mars.

Facebook:
Romskt informations- och kunskapscenter Göteborg

**Göteborgs
Stad**

**En bra vardag
för alla
göteborgare**

**SÖK JOBBET PÅ:
goteborg.se/ledigajobb**

Eleonors resa

Eleonor Frankemo är resande-aktivist och bor med man och två barn i en villa nära Göta Kanals slussar i Motala. I en ny dokumentärserie lär vi känna henne och hennes familj och deras vardag och rötter. Vi fick tag i henne per telefon och kunde byta några ord när hon satt på tåget på väg till Stockholm och Radio Romano.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** SVT

Hur kom det sig att du började arbeta med resandefrågor?

– För mig föll det sig ganska naturligt och jag tycker att det är så pass viktiga frågor. Framför allt är det viktigt att resandegruppens historia lyfts. Den har varit hemlig på något sätt, den har inte kommit in i samhället. Det har varit drivande för mig. Det är handlar om en stor grupp människor i Sverige som har blivit drabbade av samhällets åtgärder, säger Eleonor.

Hon menar att det är många som sitter hemma och tycker och tänker bakom kaffekoppen men inte gör något.

– Då kände jag att, det kan inte jag göra. Jag var tvungen att göra något. Mina föräldrar var föreningsaktiva under hela min barndom. Jag har ju hängt med på alla de här mötena i tidig ålder och suttit med och lyssnat på äldre resande, hur de jobbar och om deras organisationer. Det föll sig helt naturligt att jag blev engagerad.

Hur kommer det att serien blev till?

– Det startade med att producenten

Mikael Agaton. Han hade länge velat göra program om resande. Han kände väl till att de inte syntes så mycket i media. Så han kontaktade olika resande som han fick nys om, sedan blev han tipsad vidare till att ta kontakt med mig. Vilket han gjorde.

Till en början var det inte helt självklart för Eleonor att medverka.

– Det skulle ju vara ett utlämnade program. Men sedan så kände jag att det här är så pass viktigt. Vi behöver inte skämmas och vi behöver inte gömma oss längre i det här samhället. Vi ska kunna visa att vi finns.

Hur kändes det när inspelningarna kom igång?

– Vi gör ju väldigt mycket i vår familj och umgås mycket med våra släktingar. Vi utövar vår kultur hela tiden så de hakade bara på med sina kameror och sprang efter. Det kändes ganska okej. Sedan är det klart att man känner ju en viss oro för hur det ska bli. Man vet ju inte hur de klipper det hela och vad det är som kommer med i programmet. De

kan ju, om de vill, vinkla det precis som de vill.

Men Eleonor känner sig nöjd med slutresultatet.

– Det är klart att det uppstår ju situationer i programmet som andra resande kan känna en viss oro för. Framför allt språket. Det talas ju mycket romani i programmet. Det har ju varit så av tradition att man inte ska tala romani offentligt. Det är framför allt de äldre resande som

känner oro. Men jag hoppas och tror att på grund av att vi har det här talade språket, visar vi på att det är levande och alla resande kan känna att vårt språk är lika viktigt som alla andra språk i det här landet.

Fick ni någon förhandsvisning?

– Ja, det fick vi. Vi fick se så långt som de hade kommit med klippningen. Vi samlade ihop alla som varit med i programmet och hade visning hemma hos oss. Men det var ju så pass långt fram i produktionen att det inte gick att påverka så mycket. Vi kunde lämna åsikter som eventuellt kunde spela en roll.

Men som sagt. Eleonor är nöjd med slutresultatet.

– Jo, när vi såg programmet så skrattade vi gott och länge.

Har ni fått respons på första programmet?

– Ja mycket. Det mesta positivt. Framförallt från äldre resande och det värmer rätt gott i hjärtat. En kommentar på Facebook från en äldre resande, 73 år, värmdes extra mycket. Han skrev väldigt väl om programmet och att det värmdes hans hjärta att få höra språket. Det rörde upp många känslor i honom. Det känns bra med en sådan respons.

Lite kritik har hon också fått.

– Det finns de som tycker både det ena och det andra, att det där och det där borde inte ha varit med och så vidare.

I det första programmet öppnades dörrarna för släktfest med musik, dans och smörgåstårter

Vad händer i Stadshuset?

I Stockholms stad fortsätter arbetet med romsk inkludering.

Stockholm är ju utvecklingskommun ännu ett par år.

ÉRG träffade Ann-Margarethe Livh, demokratiborgarråd, för en pratstund om hur det går och vad som är på gång.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Att skapa förändringar tar tid.

– Ja när det gäller den romska inkluderingen har vi bara tagit det första steget med en romsk samrådsgrupp som nu är igång. Nu är det viktigt att romerna är med. De ska ha inflytande över den här utvecklingen. Det är viktigt att de kan ta för sig och använda det inflytande som de nu har fått. Samrådsgruppen måste se till att använda sitt inflytande när det gäller områdena arbete, kultur, demokrati och skola. Det är viktigt att de tar tag i dessa frågor och att de har ett rejält inflytande.

Hon understryker att det är samrådsgruppen som ska sätta dagordningen för de romska frågorna i stadshuset.

– De måste lyfta frågor som flaggning i stadshuset på Internationella romerdagen och om att till exempel starta ett romskt center. Vilken ska vara stadens roll och vilken som ska vara romernas roll.

Som ett led i arbetet med de nationella minoriteterna ska Stockholms stad ta fram riktlinjer för hur man ska samråda.

– Det är något som måste beskrivs mycket noga, säger Ann-Margarethe Livh som är ansvarig för att ta fram dessa riktlinjer. Jag skriver förslag till riktlinjer nu och hoppas de kommer upp i fullmaktige innan årets slut.

Att Stockholm följer minoritetslagstiftningen är också viktigt påpekar Ann-Margarethe Livh.

– Vi måste noggrant se till att Stockholm följer den.

Det som Ann-Margarethe Livh mest arbetar med är bostadsfrågor.

– Bostadssituationen är svår för alla stockholmare som inte har en bra ekono-

mi. Mitt uppdrag är att se till att våra bostadsbolag bygger så alla har råd att bo. Vi kommer att mer än fördubbla bostadsbyggandet i de kommunala bolagen över hela staden.

Att utveckla ytterstaden menar hon är en av de största utmaningarna just nu.

– Det ska vara lika attraktivt att bo i Rinkeby som på Södermalm. Det ska finnas samma service och utbud i Rågsved som på Kungsholmen.

Ann-Margarethe Livh är ofta ute och reser. Det blev löpsedlar när hon sköts i Mogadishu i Somalia 2013, men sedan dess har resorna varit av det vanligare slaget. Nyligen var hon i Kenya med en grupp politiker från olika platser i Sverige. Där hon träffade lokalpolitiker.

– Men man blir lätt chockad när man ser hur stor korruptionen är.

De besökte bland annat ett stort slumområde. Det hade delvis rivits för att ge plats åt små hus istället, åt några få utvalda fattiga.

– De flesta bodde ju kvar i slummen så de som fick hus måste ha vakter när osämjan ökade.

I Kenya pågår en stor demokratiprocess med en omstrukturering av landet som nu delats in i län och kommuner.

– Vi träffade de politiska företrädarna i en liten kommun och de ville veta grundläggande saker som hur styr man en kommun. De försöker bygga upp en demokrati nerifrån, men det är inte lätt med den stora korruption som råder.

Snart ska Ann-Margarethe Livh ut och resa igen. Den här gången går färden mot Honduras.

– Det blir något helt annat. I Honduras är det vänstern som styr och de vet vad demokrati är. Vi kan säkert lära av dem istället. Vi har samlat in lite pengar som vi ska ge till Via Campesina, en organisation av småbönder som kämpar för sin rätt till jord och demokratiska rättigheter.

En utvecklingskommun

Haninge är en av de fem nya utvecklingskommunerna som ska fortsätta det arbete som pilotkommunerna satte igång. Under två år satsar man hårt på romsk inkludering i Haninge. Som en spindel i nätverket arbetar Gregor Dufunia Kwiek. Han är processledare för arbetet och den som kläcker alla idéer. Han är rom.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Dufunia är bosatt i Haninge. Sedan ett par år tillbaka har han arbetat som utredare. Nu arbetar han som processledare för den romska inkluderingen.

– Som processledare ska jag se till att alla de olika områdena som kommunen arbetar med är inkluderade i det strategiska arbetet.

Han berättar att Marjaana Lehmonen som tidigare arbetat med romer nu arbetar på äldreomsorgsförvaltningen.

– Det känns mycket bra. Nu har vi en god kontakt och det är bra för arbetet med de äldre romerna.

Samordnare för inkluderingsarbetet är Sanna Rantamäki.

Det Dufunia ska göra är att skapa processer när det gäller den romska inkluderingen. Alla förvaltningar måste bli involverade, varenda tjänsteman ska arbeta med detta.

Han ger ett exempel på hur det ska fungera.

– Målet är att till exempel socialförvaltningen inte på något sätt ska diskriminera

romer. För att det ska bli så krävs det en strategisk planering. Första steget i en strategisk planering är att förankra den så att andra processledare kan sätta igång arbetet. Andra steget är gentemot romerna. Många av dem är dåliga på svenska.

När det gäller exemplet med socialtjänstförvaltningen så skapar vi tillsammans med handläggarna en vägledningsplan och vänder oss till cheferna.

Sedan är det dags att sprida informationen om planen. Det gör man på intranätet.

– På så sätt finns informationen där hela tiden och man behöver inte uppfinna hjulet på nytt hela tiden om det kommer ny personal.

När det gäller arbetet som vänder sig mot romerna har man gjort en serie kortfilmer på olika teman på romska, som: arbete och försörjning, behovsanalys, brobyggare, familjerätt, historia, inkludering och integration, kultur och fritid och utbildning.

– Det är information om den service som Haninge kommun erbjuder. Till

exempel danskurser. Det filmklippet fick 17 000 gillamarkeringar. De har filmerna utgör en ny grund för det fortsatta arbetet.

När det sedan är dags att fördjupa arbetet behöver man inte upprepa allt från början eftersom det grundläggande nu finns med i dessa filmer.

Filmerna handlar bland annat om brobygggarverksamheten. Den romsak brobyggaren i Haninge heter Rosaria Kwiek.

– Hon jobbar i samråd med skola och föräldrar. Skolorna måste ta kontakt med de romska föräldrarna. Många barn har det svårt i skolan.

Problematiken känns igen, eller hur?

– Vi ska samla alla romska föräldrar med barn som har problem i skolan. Tillsammans ska vi träffa rektorerna.

Strategin syftar också till att alla borde kunna ta till sig den nationella minoritetstagslagstiftningen.

– Vi ska sprida kunskap om den och se till att den används av våra tjänstemän på alla förvaltningarna.

Rosaria höll på att boka lokal för ett kommande möte inför ett dialogmöte mellan romer och politiker den 17 mars. De ska romerna kunna ställa frågor till de ansvariga.

– Ibland är jag med på de förberedande mötena. Nu på söndag är jag det. Sedan förbereder jag politikerna på vilka frågor de kommer att få. Samma dag kommer även Arbetsförmedlingen för att informera och lyssna till romerna.

Vill du vara med och arbeta för romsk inkludering i Uppsala?

Uppsala Läns Bildningsförbund (ULB) är folkbildningens gemensamma mötesplats i Uppsala län med länets studieförbund, folkhögskolor, SISU idrottsutbildarna och Länsbiblioteket som medlemsorganisationer.

Vi söker nu en projektledare som ska arbeta för att främja romsk inkludering i Uppsala.

Projektledaren ska bland annat stödja romska grupper bosatta i kommunen att bilda en gemensam förening. Projektledaren ska också verka för romsk inkludering genom andra insatser.

Projektbeskrivning "Bygga förening, bygga kompetens, bygga broar - bygg dig själv".

Syftet med projektet är att romer folkbokförda i Uppsala ska uppleva ett ökat välmående och ökad tillit till samhället. Målet med projektet är att romer folkbokförda i Uppsala ska bilda en förening som representerar flera olika grupper av romer. Föreningens representanter ska bland annat kunna företräda sina medlemmar i det fortsatta arbetet för långsiktig romsk inkludering i Uppsala kommun. Genom folkbildning som metod kommer deltagande romer att få kunskap i föreningsteknik, presentationsteknik, utbildning i MR-frågor, cirkelledarutbildning samt mycket mer. Projektet kommer ha fokus på flickor och kvinnor. Projektet kommer även att erbjuda kompetenshöjande insatser för majoritetssamhället. Samarbetspartners i projektet är Uppsala Läns Bildningsförbunds medlemsorganisationer, Antidiskrimineringsbyrån i Uppsala samt Uppsala kommun.

Arbetsbeskrivning

Tjänsten innebär samverkan med den romska brobyggaren & samhällsvägledaren som är anställd i Uppsala kommun. Du som har romsk språk- och kulturkompetens, är en drivande person som tar egna initiativ och eget ansvar och trivs att arbeta tillsammans med andra, är positiv, öppen och nytänkande, motiverar och utmanar de människor du möter är den person vi söker. Har du även erfarenhet av arbete inom civilsamhället och gärna någon av folkbildningens organisationer / ungdomsorganisation är detta ett plus.

För mer info: gå in på www.ulb.se

ULB
Uppsala Läns Bildningsförbund

Dusan Marinkovic

Förintelsens minnesdag i Malmö

Årets minnesdag i Malmö för Förintelsens offer hölls på Malmö museer. Det är en dag som vi aldrig får glömma, alla dessa hemskheter som begicks mot romer, judar, homosexuella, Jehovas vittnen, funktionshindrade och andra. Dusan Marinkovic berättade om sin gammelmorfar som suttit i koncentrationsläger. Den romska kvinnan Helena Bihari berättade om sina hemska upplevelser under kriget.

Text: Dolaresa Andersen (Malmö Ungdomscentral)

Foto: Robert Vävström

Programmet inleddes av museichef Katarina Carlsson som hälsade alla välkomna till en minnestund i anslutning till utställningen "Vi är romer".

Konferencier för minnesdagen var Dusan Marinkovic, en romsk aktivist från Malmö. Många romer från Serbien drabbades under andra världskriget och en av dem var Dusan och hans familj. Hans gammelmorfar placerades i ett koncentrationsläger och överlevde. Han ville inte berätta sin historia, han ville inte prata om det. I koncentrationslägret fick han en tatuering och samma tatuering valde sedan Dusan att tatuera in på sin arm. Dusan har siffrorna på sin arm av många anledningar och en av dem är att tatueringen symboliserar en dyster tid för mänskligheten. Miljontals människor dog

på grund av nazisterna, men tatueringen symboliserar för Dusan även en kamp, ett hopp och överlevnad.

Dagens första talare var Erland Kaldaras från Romskt Kulturcenter i Malmö. Han pratade om att hedra offren och att man aldrig ska glömma det som skedde.

– Tusentals människor samlas just denna dag för att visa solidaritet.

Han berättade om hur nazisterna tog allt från romerna och judarna, deras hem, deras familjer och deras ägodelar.

– Romer och judar blir diskriminerade än idag och vi måste tillsammans bryta ner alla myter och fördomar, sade han.

Dagens nästa talare var Helena Bihari, ett ögonvittne till detta hemska krig, en överlevande från förintelselägren. Helena Bihari är rom från Slovakien och hon har

bott i Sverige i 55 år och har idag åtta barn. Detta är Helena Biharis överlevnadshistoria.

Helena bodde i ett område med ungefär 200 familjer, hennes pappa jobbade som snickare. De bodde bra och hade allt de behövde. Men så kom det en dag, en dag som splittrade familjer, en dag av skräck. Tyska soldater kom till området där Helena bodde tillsammans med sin familj. Soldaterna sa att alla ska flyttas till Budapest. Det fanns ett par personer som ifrågasatte soldaterna, inklusive hennes pappa, han sa att han inte kommer lämna allting han har och allting han har byggt upp, men soldaterna tvingade med sig alla, gamla som unga. De fick promenera hela vägen till Budapest, de promenerade dag och natt i en hel vecka. Det fanns kvinnor, barn och män som inte orkade promenera den långa sträckan. När de föll ihop så gick soldaterna fram till personen och sköt dem. När de gått hela natten och hela dagen i en veckas tid så kom de fram till ett läger. Där såg de romer, judar och soldater. De blev uppradade och "sorterades". Kvinnor och barn fick stanna medan männen och pojkarna sattes på ett tåg, inklusive Helenas pappa och bror. Helena

tittade på tåget och såg hur trångt och obekvämt det såg ut. Det var ungefär 100 personer på tåget. Detta tåg åkte till koncentrationslägret Auschwitz i Polen. När de väl kom fram så soldaterna att de ska få rena kläder och att de ska tvätta sig. De yngre fick gå in först, men när de väl kom in till rummet för att duscha såg de att det inte fanns några duschar. Soldaterna tvingade in Helenas bror tillsammans med de yngre in i en av gaskammarna och mördade dem. I marken fanns det stora hål som snabbt fylldes med hundratals döda kroppar, barns döda kroppar inklusive hennes brors. Efter två månader flydde hennes pappa från Auschwitz och återvände till Budapest. Hon vet inte hur han lyckades, men varje gång han sattes i ett koncentrationsläger så lyckades han fly. Helena och hennes mamma blev förflyttade till ett koncentrationsläger i Österrike. Hon tror inte hon hade överlevt om det inte var för hennes mamma. När de befann sig i koncentrationslägret var de nära på att bli dödade av vakterna, men hennes mamma gick fram till en av dem och sa att hon kan spå, vakten tvekade, men hon tog tag i hans hand och sa ” Du vill ha en kvinna som inte vill ha dig utan någon annan ” han blev chockad och lät dem vara. Hennes mamma blev förflyttad till Budapest där hon tyvärr gick bort. Sedan invaderade ryssarna lägret och räddade alla. Hennes pappa och storasyster klarade sig och 1949 flyttade de tillbaka till Slovakien. När det sedan blev krig i Slovakien så flydde de till Österrike och därifrån till Sverige.

Gerry Eilenberg är ordförande i Judiska kulturföreningen som grundades 1945 i Malmö. Grundaren för kulturföreningen var en överlevande från ett förintelsläger. Han kände sig hedrad att få vara en del av denna stund och han berättade att vi inte får glömma vad som hände.

– Än idag blir judar, romer, homosexuella och funktionshindrade systematiskt diskriminerade, sade han.

Han själv är jude och säger att han är mycket stolt över det och att han aldrig försöker gömma det. Han säger att alla borde vara stolta över varifrån de kom-

mer och över vem de är.

– Det finns inget att skämmas för, inget att dölja, för vi alla har lika värde oavsett vad.

Eftersom minnesdagen inträffade på en fredag så samlas inte judarna den 27 januari i år för att minnas förintelsen, utan de samlas istället den 29 januari. Fredagen är början på sabbaten vilket alltid respekteras av synagogan. I föreningen pratar man jiddisch, det är för att bevara språket på bästa sätt och inte glömma bort det. Gerry Eilenbergs föräldrar blev skickade till ett förintelsläger i Lodz, sedan vidare till flera olika läger. Tillslut placerades de i Auschwitz och 1945 befriades de. Sex miljoner judar dog under förintelsen och ungefär 25% av alla romer avrättades under andra världskriget.

Dusan åkte till Sarajevo i Bosnien med en förening och där såg han en bild som han aldrig glömmet. I Sarajevo var handeln stor och många samarbetade, muslimer och judar var vänner och grannar. På bilden såg han en muslimsk kvinna som gick bredvid en judisk kvinna, den muslimska kvinnan var vinklad på så sätt att hon täckte davidstjärnan så att man inte kunde se att hon var judinna. Dessa

två kvinnor var säkerligen vänner och ville hjälpa varandra och det gjorde de. Den judiska kvinnan flyttade sedan till Israel. När det blev krig i Bosnien satte den judiska familjen press på den israeliska staten och gjorde så att den muslimska familjen kunde fly från kriget och bli israeliska medborgare.

Nu var det Joakim von Scheeles tur att kliva upp på scen, han är en projektledare på Forum för levande historia i Stockholm. Han pratade om antiziganism, antisemitism och rasism.

– Tittar man runt i världen ser man att dessa grupper håller på att växa sig allt större, orättvisan blir allt större och större, sade han.

Han menar att vi inte får glömma vad som hände och att det kan ske igen.

– Under sådana tider är det viktigt att man kämpar för de mänskliga rättigheterna och allas lika värde, avslutade han.

Sedan var det dags för lite musik, Sara Jovanovic spelade en låt på gitarr och Paulina Pacenkov sjöng en sång. Paulina har även varit med i Melodifestivalen och Idol. Ceremonin avslutades på Borggården utanför Malmö museer där man tillsammans tände ljus för alla som dog under förintelsen.

Helena Bihari

Romska samtal i Malmö

Inom ramen för projektet Romska samtal och i anslutning till utställningen Vi är romer på Malmö museum, anordnades den 7 februari en föreläsning om Sverige mellan 1500 och 1900-talet. Föreläsning handlade om samhällets skiftande förutsättningar för romer och föreläsaren var Jon Pettersson.

Text och foto: Mirsad Sahiti (Malmö Ungdomscentral)

Jon Pettersson är ordförande för Frantzwagnersällskapet och har ett tjugofem år långt engagemang i romska frågor. Engagemanget började 1991 då han blev aktiv i föreningen Resandefolket och deltog som dess representant vid det dåvarande nordiska zigenarrådet. Jon Pettersson har också sedan tjugofem års tid forskat i den svensk-romska historien och romani chib, med särskild inriktning på svensk romani. Idag är han en av landets främsta experter inom de båda områdena. Sedan år 2013 är han tillförordnad som romsk sakkunnig vid regeringskansliet. Jon Pettersson har också många förfäder som var soldater i Hamiltonregementet som han nämnde under föreläsningen.

I samband med föreläsning anordnades en öppen visning av utställning Vi är romer. Kl. 14.00 på Kommendanthuset i Malmö samlades cirka 25 personer. Publiken bestod bland annat av några av

museets chefer, personal från olika delar i Kulturförvaltningen och sex personer från Romsk Informations- och kunskapscentret.

Mats Fastrup, chef för pedagogikenheten på Malmö museum, hälsade alla välkomna och presenterade Jon.

Jons föreläsningar handlade om Sveriges lagstiftning, om Malmöhus roll i den svensk-romska historien och om romers del i den svenska historien. Det som var mest intressant för publiken var när Jon berättade om Malmöhus.

– Fram till 1658 var Malmöhus ett dansk slott, för att sedan förvandlas till försvarsverk och garnison, sade han.. Därefter berättade han detaljer om hur militären var organiserad.

När vi kom fram till 1820 fick vi höra följande:

– Malmöhus blev en fängvårdsanstalt på 1820-talet och till Malmö correctiōnella arbetsfängelse, som det då hette,

förpassades fångar som exempelvis brutit mot passlagen. Romer i samtida Sverige drabbades i mycket hög omfattning av denna passlag, då deras överhängande försörjning medförde nödvändiga kortare och längre resor. Genom förordningar och lagar hindrades romer att få respass, vilket medförde omfattande fängslingar av romer. Därav fängslades den romska kvinna, Elisabeth Brandt, som sägs ha fött en liten gosse på Malmös fängelse. Den gosse som sedan också avled på Malmös fängelse år 1867.

Föreläsning handlade också om 1700-talets Hamiltonska regement vid Malmöhus. Jon berättade om att regementet hade många romska soldater inom sina kompanier, som t. ex. de som är kända som ”zigenarkompaniet.

– Regementet blev förflyttat till Finland runt år 1780. Från dessa ”zigenarsoldater” härstammar en del av dagens finska romer”.

Jon berättade också om Skåne som är omskrivet som en region med en stor ”tattersk nation” under 1700-talet och berättade om sin släkt som var en del av dåvarande svensk militär.

Mujo Halilovic, chef på Romsk Informations- och kunskapscentret gav en intressant kommentar om föreläsningen.

– Jons föreläsning om lagstiftning och samhällets skiftande förutsättningar för romer innehåller många relevanta källor, synvinklar och tolkningar som generellt sett inte hittills gets/fått möjlighet att komma fram i det offentliga rummet.

Diana Bogelund från RIKC fick ordet.

– Jons föreläsning var som en bekräftelse på hur resande har deltagit till uppbyggnad av det svenska samhället. Som t.ex. i det militära och med sin sakkunskap inom hantverk. Jons föredrag var bra och var mer detaljerad kring de resandes gruppens historia.

Föreläsning avslutades med tiotals intressanta frågor och svar.

Malmöredaktionen

- två år i tjänst

Malmö Ungdomscentral har under åren 2015 och 2016 skrivit artiklar och informerat från Malmö i É Romani Glinda. Malmö stad har beslutat att ge oss stöd även för 2017. Här nedan kan ni läsa hur vi är organiserade så kanske ni kan göra något liknande i Era kommuner.

Text och foto: Malmö Ungdomscentral

Vi på Malmö Ungdomscentral är glada över att Malmö stad har gett oss fortsatt stöd till att skriva i ÉRG även under 2017. Vi har under 2015-2016 skrivit 42 artiklar om romska projekt i Malmö. Vi skriver gärna om event som romer organiserar och genomför, men även när kommunen och andra organisationer eller myndigheter anordnar projekt som handlar om den nationella minoriteten romer. Första året hade vi fyra skribenter. I början av 2016 rekryterade vi två till och nu skall vi rekrytera två tjejer till som ska arbeta som skribenter och tre som ska arbeta med att korrekturläsa texter innan vi skickar texterna till huvudredaktion i Stockholm.

Mirsad Sahiti som är projektledare och redaktör.

– Syftet med föreningen är att barn och unga ska ha möjlighet att delta och påverka verksamheten. Detta projekt ger ungdomar möjlighet att delta, ställa frågor och lära sig mycket i de olika arrangemang som de närvarar på och skriver om.

Vanessa Bogelund började skriva i januari 2016.

– Det har varit intressant och lärorikt att jag fick den möjligheten till att arbeta som skribent för ÉRG. Man får delta i olika organisationers projekt, samtidigt som man får mycket fakta hem.”

Under detta år kommer två nya tjejer börja skriva artiklar, Semsas som är bosnisk rom och utbildad socionom, och Sabina

som också tillhör den bosnisk-romska gruppen och är examinerad vid Handels och Administrationsprogrammet på gymnasial nivå.

Den 1 mars 2017 kommer Malmö Ungdomscentral att ha en rekryteringsträff samt kompetensutveckling med alla skribenter.

Mirsad berättar att föreningen är internationell och består av medlemmar med olika bakgrunder och nationaliteter.

– Vi tror på och tillämpar integration och inkludering som består av att ge och få. För att man ska bli integrerad och inkluderad måste man själv integrera och inkludera andra. Därför är vi en internationell förening där alla ungdomar arbetar tillsammans, med både romska och andra projekt.

Bland de övriga ungdomar som arbetar med olika projekt har vi valt tre tjejer som ska arbeta med att korrekturläsa alla våra artiklar innan de skickas vidare till Stockholm. Korrekturläsarna är Sofia, Julia och Zandra.

Genom att låta skribenter och korrekturläsare samarbeta ska sociokulturella klyftor överbryggas och samtidigt erhålls ett substantiellt innehåll.

– Jag tycker att det är ett väldigt spännande och viktigt arbete som Malmö Ungdomscentral gör. Det känns spännande att få vara en del av det. Det är lärorikt och intressant att arbeta med texterna som ungdomarna skrivit, säger Sofia.

Tillsammans med É Romani Glindas huvudredaktion har vi ett gemensamt mål: Att informera om vad som är på gång, romska nyheter och projekt samt att bidra till våra ungdomars utveckling mot att bli ännu bättre skribenter samt bidra till Malmös utveckling av integrationsfrämjande projekt.

Kan du tänka dig göra liknande i din kommun?

ANEL SULJIC

DOLARESA ANDERSEN

DUSAN MARINKOVIC

VANESSA BOGELUND

ROGER KWIAKOWSKI

MIRSAD SAHITI

KATARINA SAHITI

SOFIA BLOMH

SEMSA SULJIC

SABINA SULJIC

MALMÖREDAKTIONEN

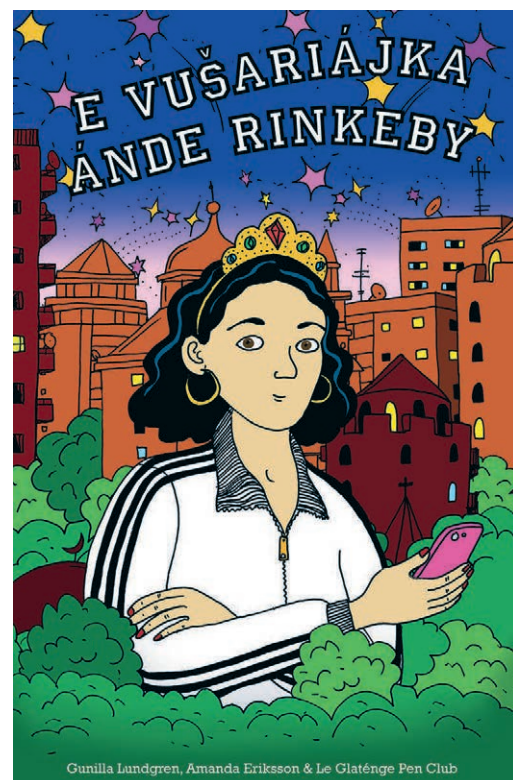
Malmö Ungdomscentral

BÖCKER

Romsk Askunge i Rinkeby

Gunilla Lundgrens bok, som hon gjort med romska barn i Rinkeby, *Askungen i Rinkeby*, har översatts av Fred Taikon till den romska dialekten kelderaš. Nu är den inläst av Hans Caldaras, en känd romsk profil, och finns med som CD i varje bok. Den har gjorts gjorts som radiosaga med berättarröst och barn som spelar de olika rollerna. Då är det Adam Parno Szoppe från Radio Romano som läser sagan tillsammans med ett antal romska barn. Det som skiljer den här versionen från Freds översättning är att den nu är på lovara. Sagan är gjord i tio avsnitt på tio minuter.

Boken går att beställa på mia@romaniglinda.se

Nu kommer en ny bok med Pettson och Findus på den romska dialekten kelderaš. Den här gången ska de göra en pannkakstårta. Översättare är åter Fred Taikon och även denna gång finns det en CD skiva med i boken. Hans Caldaras läser med sin kända stämma.

Varje gång Findus fyller år så bakar Pettson en pannkakstårta. Men mjölet är slut, det är punktering på cykeln, snickarboden är låst, nyckeln är nere i brunnen, metspöt ligger på loftet ovanför snickarboden och stegen ligger i Anderssons kohage. Där står Anderssons ilska tjur och sover med huvudet mot stegen. Så Pettson och Findus får jaga bort tjuren, de väcker den med Till havs med Jussi Björling, därefter får Findus vara tjurfäktare med en gardin knuten i svansen, därefter hämtar Pettson stegen, hämtar metspöt, fiskar upp nyckeln, lagar punkteringen och åker till affären och köper mjöl så att Findus äntligen får sin pannkakstårta. Sedan sitter de i trädgården och äter tårta, dricker kaffe och spelar wienervalser på vevgrammofonen.

Boken går att beställa på mia@romaniglinda.se

De osynliga

de smög osynligt över gränsen
när det var som allra mörkast
de rann över marken
som om natten ägde dem

andra kom i osynliga bilar
längs främmande vägar
några fick bussresan betald
mot skyhög ränta

de tältar i skogen
under gamla presenningar
de eldar i rostiga tunnor
under järnvägsbroar

i ett utanförskap äldre
än ett helt liv
fryser de under natten
de drömmer om eld

man vänjer sig vid dem
avstår en tjuga
och går vidare
mot det ombonade

någon spottar ilsket
sparkar till koppen
mynten rullar
över den kalla gatan

den svenska vintern
har tagit ställning

den är antiziganistisk
och röstar på Sverigedemokraterna

den svenska vintern
är en politisk ovilja
en skam för de
som tror på allas lika värde

den unga kvinnan
utanför Systembolaget
har lärt sig några ord på svenska
hon berättar om sina barn

alla dessa människor känner någon
som nazisterna förintade
som förvandlades till grå aska
bara för att de inte tillhörde rätt ras

ett helt folk har vi övergett
fördomarna hänger som svullna blåsor
i en värld vi kallar jämlik
rättvisa är att ignorera verkligheten

när bulldozern mullrar i gryningen
slår grymig grötklocka fem
de som inte vill se dagen sover
men de är vi de också

Holocaust

Romen, žuvljá thaj šavořen
Line le germanski šavořen
O Auschwitz sas pe léngo drom
Koté Xasájle, sa, le, rom.
Tuménge amaré džilá, pačiv pa tumé
serás.
Tuménge amaré asva, kaj svunto Del
rudžiseras.
Holocaust, Holocaust sa koté xasájle
muré rom
Koté phabón, koté roven, koté cipín
karíng amén
te na maj but muken o Holocausto, te
avél.

Sången om Holocaust

Män, kvinnor och barn
tyskarna tog er alla
och Auschwitz fanns på er väg,
där förlorade vi er romer.
För er är våra sånger en glädje när vi
minns.
För er rinner nu våra tårar och till Gud vi
ber.
Holocaust, holocaust där försvann alla
mina romer,
där brann de, där grät de och där ropade
de till oss och bad
att holocaust aldrig får uppstå igen.

Bengt O Björklund

Sångtext av Witt Mihaj

GAMLA BILDER BERÄTTAR

Bilderna den här gången kommer från Sundsvalls museers arkiv.

Här kommer varsegod!

Så var det dags igen att dyka ner i arkivet igen.

Den här gången ska vi visa bilder på en betydelsefull stamfader och hans familj.

Det handlar om Bombi Wilhelmsson Kaj. Familjen är stor och består i dag av ett stort antal Wilhelmssonska medlemmar.

Vi börjar bildserien med ett foto på Bombi och alla barnen framför tälten. Som ni ser var tälten stora och papo Bombi lyfter fingret mot barnen och kanske ber dem stå still då fotografen tar sin bild.

På bilden under sitter Bombi med sin fiol. Givetvis reste Bombi med familj runt i Sverige för att söka jobb. Undrar om familjen satte upp ett spilo för att locka till sig en betalande publik. Spilo var ett teaterliknade spel där man ofta visade hur ett romskt bröllop gick till med fest och dans.

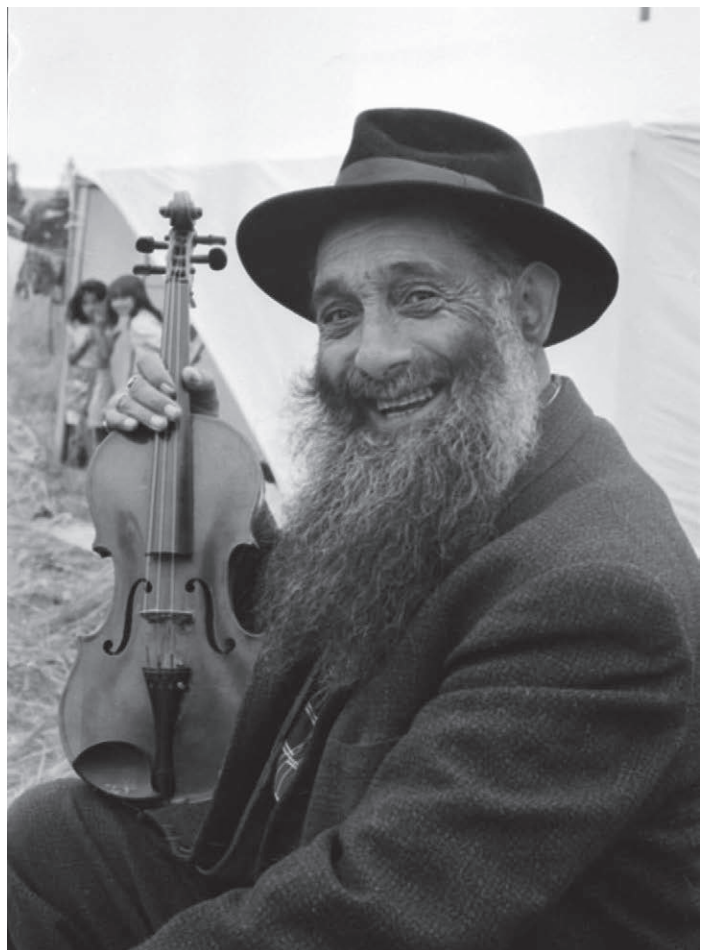
Högst upp till höger sitter Bombi och hans hustru Pina, född Deikon, i sin husvagn 1955. De flyttade och bodde senare i en av de stugor som AMS byggde åt familjen i Köping.

På bilden under sitter Bombi med ett av barnbarnen.

Till vänster kan vi se Mami Pina hålla ställningarna och koka kaffe i det golvlösa tältet. Undrar om det är romskt kaffe som hon kokar. Kolla spisen! Den tog man med sig på sommaren, till skillnad mot de stora oljefat som skulle värma upp tältet.

På sista bilden kan man tänka sig att de håller på att sätta upp skynkena i en ring för kommande spel. Barn och barnbarn tycks ha en stor roll hos familjen Bombi och Pina. Här är hela familjen med. Alla barnen på bilderna är säkert farfar och farmor i dag. Tiden den går. Det är intressant med skidbacken i bakgrunden som med största sannolikhet är Kubenbacken i Sundsvall.

Om det är någon av er läsare som känner igen barnen på fotona hör gärna a er till redaktionen: fred@romaniglinda.se
Tel: 08 779 40 31

Björn Kjellman reciterade - här bland romerna

Hemlösa romer på Folkoperan

På Folkoperan kan man fram till den 26 mars se föreställningen Förklädd gud, Lars-Erik Larssons lyriska svit från 1940 med text av poeten Hjalmar Gullberg. När ÉRG såg föreställningen var Björn Kjellman recitatörer.

Medverkar gör också EU-medborgare och dragspelsvirtuosen Lelo Nikas.

Text: Bengt O Björklund Foto: Markus Gårder

När föreställningen, som bara är lite drygt en timme, är slut känner man sig helt omtumlad och lycklig på något märkligt sätt. Trots att jag inte på något sätt är religiös kan jag ändå se denna tanke som att det bästa hos människan finns där ute och man vet inte när man möter det.

Just den här uppsättningen är ju lite speciell med sitt romska tema och just romerna har ju en tradition som visar sig i

deras gästvänlighet. Den romska dörren står alltid för den som knackar på. Man kan aldrig veta vem det är som vill komma in och få lite mat.

22 EU-medborgare har tagits in i ensemblen och de varvar i olika föreställningar, åtta åt gången. Fyra körer turas om att vara med. När vi var där var det S:t Tomas kammarkör som sjöng. Otroligt vackert.

Lars-Erik Larsson otroligt sköna verk ligger som en välljudande mersmak, utgjuten av Folkoperans orkester, interfolierad av Lelo Nikas virtuosa dragspelsmusik i egna kompositioner. Lägg där till de två körerna som sjöng så man tappar andan.

Hjalmar Gullbergs dikt tar avstamp i den antika grekiska gudagan om guden Apollon som straffades att vandra förklädd bland människor på jorden i ett år. Med hjälp av denna saga om människovärde kommenterade Hjalmar Gullberg samtidsmänniskan. Han var starkt berörd av judarnas situation i Tyskland, vilket satte avtryck i diktsviten.

Trots att verket skrevs strax efter Hitlers tillträde i Tyskland där

Hjalmar Gullberg såg bokbålen och uppfattade vad som var på gång, genomsyras dikten av ljus och hopp.

Till och från visades en film på storskärm bakom orkestern. Informativt och suggestivt får vi lyssna på och följa några romer i Stockholm.

I anslutning till varje föreställning av Förklädd gud finns Föreningen HEM på plats i foajé, med information om sitt ideella arbete för att hjälpa marginaliserade EU-medborgare.

Vi pratade lite med Lelo Nika efter föreställningen, en världens främsta virtuoser på dragspel. Rom så klart. Han berättade att han bor i Malmö, blev erbjuden att vara med i föreställningen, tackade ja och på den vägen är det.

– Jag ska snart ut på en turné i Skåne. Då kommer min son att ta över här på Folkoperan under fem spelningar.

Jag har ju sett honom tidigare i andra sammanhang där han främst spelat balkanmusik.

– Jag spelar i många olika sammanhang. Här i Sverige bara i vissa sammanhang, men min repertoar är mycket bredare än så. Men Förklädd gud var en ny bekantskap för honom, ett verk

Lelo Nika

han genast tog till sig, säger Lelo och pekar på ett uppslaget notblad.

– Det är ett mycket vackert verk.

Han berättar om de egna kompositionerna som smugit sig in i denna version av Förklädd gud.

– Den här, säger han och pekar i nothäftet, heter End of story. Den har jag skrivit.

Den balkanromska musiken finns dock där alltid i honom.

– Jag har alltid med mig den romantiken, den smärtan och dess längtan. Finns den inte i melodiken så finns den i harmoniken, om inte så ligger den i rytmiken.

I 15 år spelade han med den svenska folk-musikern Tova Härdelin.

– Det gav mig ännu ett tonspråk. Jag har ju redan studerat klassisk komposition som Lundkvist, Nörgaard och andra.

Så vad är Sverige för Lelo?

– Jan Johansson och Monica Zetterlund. De är för mig den sanna bilden av Sverige.

Märkligt nog lyssnar inte Lelo på andra dragspelare. Hans favoritinstrument att lyssna på är violin.

Det viktigaste med den här föreställningen menar Lelo är de fatastiska människorna.

– Alla dessa musiker och sångare. Det är underbart. Vi delar samma värderingar.

En av de EU-migranter som är med i föreställningen är Grafian, rumänsk rom. Under tre års tid har han kommit och åkt till Sverige.

– I Rumänien bor vi ett ruckel utan el, vatten och avlopp, cirka sex mil utanför

Bukarest. Där har vi inga pengar till mat. Och för att få vatten måste vi gå en halvmil och dra vattenflaskorna på en kärra.

Grafian understryker att de inte har kommit till Sverige för att stjäla som många elaka påstår.

– Det är skämmigt att tigga, men vi har inget annat val än att gå ut på gatan. Då får vi alla fall något som vi kan ta med oss hem. Vi propsar inte utan tar det vi får. Vi samlar pant också.

Under perioden de arbetar med föreställningen får Grafian och hans fru bo i en lägenhet som tillhör Folkoperan. Men i slutet av mars står de där åter utan bostad.

– Vi har två barn i Rumänien som min sjuka mamma tar hand om. Det är jag som är äldst som försörjer familjen.

Grafiano

Ingen nappade på friobiljetter till föreställningen.

POSTTIDNING B

É Romani Glinda
Egnahemsvägen 58
se-141 37 Huddinge
Sweden

Diskrimineringsombudsmannen (DO) är en statlig myndighet som arbetar för lika rättigheter och möjligheter och mot diskriminering.

Anmäl diskriminering till DO

Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering inom flera områden som till exempel arbetslivet, utbildningsområdet, socialtjänsten, butiker, restauranger och bostäder.

Om du har blivit utsatt för diskriminering kan du anmäla det till DO. De anmälningar som kommer till DO spelar en viktig roll i vårt arbete för att motverka diskriminering. En anmälan kan leda till olika typer av åtgärder och insatser från vår sida.

Frågor om diskriminering?

Ring till DO på telefonnummer 08-120 20 700.

Telefonupplysningen har följande öppettider:

- Måndagar 13.00-15.00
- Onsdagar 9.30-11.30
- Fredagar 9.30-11.30
- Helgdagar och klämdagar stängt

Det går också bra att mejla till DO på adressen do@do.se.

Mer information hittar du på www.do.se.